

1. ROMÂNIA. CADRU GEOGRAFIC UNITAR

Dr. Grigor Pop

Așezată în sud-estul Europei centrale, la contactul cu Europa orientală și Europa balcanică, România este străbătută, aproximativ pe la mijloc, de paralela de 46° lat. nordică și meridianul de 25° long. estică, poziție care-i conferă condiții climatice favorabile, acestea fiind influențate în mod pregnant de spațiul carpatic românesc, care reprezintă coloana vertebrală a teritoriului său. Faptele menționate sunt justificate de situarea României la jumătatea drumului dintre Ecuator și Polul Nord, în plină zonă temperată, la distanțe aproape egale de extremitățile de nord (2 800 km), est (2 600 km) și vest (2 700 km) ale Europei, însă numai la 1 050 km de Marea Mediterană (Geogr. României, I, p.21)

În poziția arătată, lungimea totală a frontierelor României este de 3 190 km, din care 1 865 km (58,5%) sunt pe ape curgătoare (Dunăre, Prut, Tisa, Mureș etc.), 1 037 km (32,5%) sunt granițe terestre, iar 288 km (9,0%) aparțin apelor marine teritoriale (244 km spre apele internaționale și câte 22 km spre Ucraina și Bulgaria). Cei 3 190 km de frontiere în afara apelor marine internaționale (244 km), fac graniță cu Ucraina și R. Moldova (1 326 km) în nord și est, cu Bulgaria (631 km) în sud, cu Iugoslavia (544 km) în sud-vest și cu Ungaria (445 km) în vest.

Între granițele menționate, România are o suprafață de 238 391 kmp, cu această valoare ocupând locul 11 între cele 46 de țări europene, după Ucraina, Franța, Spania, Suedia, Germania, Finlanda, Norvegia, Polonia, Italia și Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord. De asemenea, în privința numărului de locuitori (22,76 mil în 1992) se înscrie pe locul opt în Europa, după R. F. Germania, Regatul Unit, Franța, Italia, Ucraina, Spania și Polonia, iar densitatea populației (95,5 loc/kmp) este aproape egală cu cea a Europei (97 loc/kmp). Se desprinde, de aici, că România dispune de un potențial major în privința întinderii și a numărului de locuitori, situație care trebuie avută în vedere la nivelul continentului european.

Având în vedere caracteristicile sale de bază, respectiv orografia și hidrografia, România este o țară carpatică, dunăreană și pontică.

Prin lungime (aproximativ 1 500 km) și complexitate, Carpații reprezintă cel mai semnificativ lanț muntos din Europa, pe teritoriul României fiind situată aproape în totalitate componenta sud-estică a acestora, care deține 54% din arcuirea montană ce începe la Viena și se încheie în V. Timokului.

Formați pe aliniamentul importantului geosinclinal mezozoic, în timpul orogenezei alpine, Carpații de Sud-Est reprezintă osatura întregului teritoriu al României și o adevărată

cetate orografică ce închide la interior Podișul Transilvaniei (idem, p.25). Din Carpați, care se înscriu cu aproape 30% din teritoriul României, se desprind celelalte două unități majore de relief, respectiv dealurile și câmpiile, care dețin ponderi aproape egale între ele, de aici rezultând caracteristica de proporționalitate.

Carpații, prin poziția lor centrală pe teritoriul României, prin constituție geologică și geneză, cu altitudini ce depășesc 2 500 m în Carpații Meridionali (2 544 m în Vf. Moldoveanu) 2 000 m în Orientali (2 303 m în Vf. Pietrosul Rodnei) și nu ajung la 1 900 m în Occidentali (1 849 m în Vf. Bihor), au contribuit la formarea unităților geografice din exterior (dealurile și câmpiile), care sunt constituite, cu excepția Dobrogei, din sedimente aduse din Carpați și depuse în mările ce s-au retras treptat spre sud, este și vest.

În același timp, Carpații, munți de înălțime mijlocie și mică, având o altitudine medie de circa 840 m și o suprafață redusă situată la peste 1 500 m (în jur de 10%), se caracterizează printr-o fragmentare accentuată, evidențiindu-se mulțimea depresiunilor, a culoarelor, pasurilor și trecătorilor, care au facilitat modul de utilizare a lor și de păstrarea unor legături permanente între regiunile de la interior cu cele exterioare. Au fost identificate 336 de depresiuni și mici bazine intercarpatice, acestea deținând 35% din numărul depresiunilor din România și 23% din suprafața spațiului montan românesc, ele numeroasele „țări” ce au permis înființarea de voievodate și cnezate locale, ce prin unificare au exprimat voința de neatârnamare a românilor de pe ambele laturi ale Carpaților (Popescu, N., 1973). De altfel, în legătură cu această problemă s-a menționat frecvent că ...mediul carpatic, cu acele plaiuri întinse și acoperite cu păduri excelente, cu pământ accesibil agriculturii până la 1 000 m, a fost excepțional de favorabil vieții omenești (Mehedinți S., 1943, p. 127)

Carpații Sud-Estici, ca regiune principală a teritoriului României, constituie elementul coordonator, de referință pentru întregul sistem geografic al pământului românesc (Geogr. României, III, p.15). Sunt situați în centrul țării și închid la interior întinsa Depresiune a Transilvaniei, care și formează, împreună cu versantele montane înconjurătoare regiunea geografico-istorică cu același nume. Spre exterior se desfășoară, simetric și în amfiteatru, unitățile mai joase de relief ale dealurilor, podișurilor și câmpiilor. Astfel, pe rama estică a Carpaților Orientali și pe cea sudică a Carpaților Meridionali, începând de la V. Moldovei și până la V. Motrului, s-au format Subcarpații, în partea de est a țării este prezent Podișul Moldovei, în sud Podișul Getic, iar în vest între Carpații Occidentali și Câmpia de Vest, s-a constituit fâșia Dealurilor de Vest. În sudul României, în urma retragerii apelor marine, la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului, a apărut Câmpia Română, iar în vestul țării, în aceleași condiții de geneză, s-a constituit Câmpia de Vest. În sud-estul țării, cu o latură spre Marea Neagră, în condiții de geneză mai aparte, s-a format Podișul Dobrogei.

Având o lungime de peste 910 km, între V. Tisei, V. Dunării și V. Someșului, o lățime maximă de 140 km (între Miniș și Alba-Iulia) și minimă de 40 km (în Munții Făgăraș, unde și sunt situate altitudinile cele mai ridicate), Carpații României închid în limitele lor o suprafață de 66 303 kmp (27,8% din suprafața țării). Sunt divizați în trei ramuri principale, fiecare având particularități geografice specifice, iar orientarea lor este în strânsă legătură cu direcțiile de cutare. Ramura estică, situată între V. Tisei – V. Sucevei (în nord) și V. Prahovei (în sud), formează Carpații Orientali, cu o altitudine medie de 950 m, care au cea mai mare extindere (peste 50% din spațiul carpatic românesc), în cea sudică se înscriu Carpații Meridionali (21% din suprafață și 1 136 alt. medie), care merg până la Culoarul Timiș-Cerna, iar în vest sunt prezenți Carpații Occidentali (numai 654 m alt. Medie și 24% din suprafață), care încep la Defileul Dunării și merg până aproape de Someș.

Prin altitudine și poziție geografică, Carpații constituie principalul rezervor de apă, rețeaua hidrografică îndreptându-se spre Dunăre, Tisa și Prut, iar complexitatea geologică a condus la formarea unor importante resurse de minereuri neferoase și feroase, cărbuni superiori, materiale de construcții diverse etc., cu consecințe evidente în dezvoltarea industrială proprie sau a regiunilor din vecinătate.

Aspectul actual al Carpaților, întinderea și structura geologică constituie o consecință a unei îndelungate evoluții. Astfel în orogenezele baikaliană și hercinică s-au format șisturile cristaline și masivele intrusive granitice. A urmat orogeneza alpină, începută cu fazele austriacă (Apțian) laramică (sfârșitul Senonianului), care au contribuit la conturarea Carpaților, începerea scufundării bazinelor Transilvan și Panonic și ridicarea, cutarea și alipirea la formațiunile cristalino-mezozoice a flișului cretacic. Faza savică (Oligocen superior – Acvitanian) a corespuns cu înălțarea generală a Carpaților și cu adăugarea, prin ridicare și cutare, a flișului paleogen pe rama estică a Carpaților Orientali. S-au înregistrat în miocen și Pliocen, o serie de alte evenimente semnificative: mișcări epirogenetice în fazele stirică, atică și valahă, cu consecințe în ridicarea edificiului carpatic; marea transgresiune badeniană, care a condus la invadarea apelor marine la interiorul și exteriorul Carpaților; erupțiile vulcanice (Sarmațian – Cuaternar), care au adăugat șirul munților vulcanici din vestul Carpaților Orientali și sud-estul Munților Apuseni; după ce în Paleogen s-a format peneplena (pediplena) carpatică (nivele complexului sculptural Borăscu), în Miocen și Pliocen au fost sculptate nivelele Râu Șes și Gornovița. Datorită înălțărilor menționate, ultima în faza valahă, când Carpații au căpătat dimensiunile actuale, spațiul montan a fost supus unor procese de eroziune, materialul rezultat fiind transportat în domeniul marin învecinat, contribuind la geneza tuturor unităților de la interiorul și exteriorul spațiului montan românesc.

Relieful spațiului carpatic este în strânsă legătură cu modul de evoluție, alcătuirea geologică și acțiunea factorilor subaerieni. Urmare a acestor determinări, în regiunile cu șisturi

cristaline și roci granitoide (Carpații Meridionali și Occidentali, în primul rând, dar și în Munții Rodnei și Maramureșului) s-a format un relief caracteristic: culmi rotunjite și greoaie, suprafețe de nivelare, relief glaciatic, văi înguste și puternic adâncite, obișnuit impuse anterior etc. Pe de altă parte, calcarele mezozoice, cu largă extindere în Carpații Occidentali, prezente însă pe unele areale și în celelalte unități carpatice, au contribuit la geneza unui semnificativ relief carstic, atât exocarstic, cât și endocarstic. De asemenea, flișul cretacic și cel paleogen (conglomerate, gresii, argile, marne) a condus la dezvoltarea unui relief specific: suprafețe structurale, cueste, diferite forme ruiforme (în formațiunile mai dure), văi largi, depresiuni, alunecări de teren (în depozitele mai moi).

Din cele arătate, la care pot fi adăugate și alte elemente ale mediului geografic, se desprinde cu claritate că România este o țară tipic carpatică, populația fiind legată de acest spațiu încă din cele mai vechi timpuri, găsind adăpost sigur în perioadele de restriște, când o serie de popoare au atentat la libertatea autohtonilor geto-daci și apoi români.

Aproape în totalitate (97,8%), teritoriul României este situat în bazinul inferior al Dunării, acest sector al fluviului fiind cunoscut și sub numele de pontic, valah sau românesc. Fac excepție de la această situație numai râurile scurte din estul Dobrogei (Telița, Taița, Slava și Casimcea), care își duc apele spre Marea Neagră. Sectorul românesc are o lungime de 1 075 km, reprezentând 37,6% din cât măsoară Dunărea de la izvoarele sale din Munții Pădurea Neagră și până la vărsare în Marea Neagră (2 860 km). De asemenea, trebuie menționat că României îi revine 45% din lungimea navigabilă a fluviului (aval de Ulm și până la vărsare în Marea Neagră), iar pe sectorul Brăila-vărsare (175 km) pot circula și vase maritime.

Pe traseul românesc al Dunării, începând de la Baziaș, și până la M. Neagră, pot fi separate mai multe sectoare: Defileul Dunării (Baziaș-Gura Văii), Pontic (Dr. Turnu Severin – Călărași), al Bălților (Călărași – Brăila), Maritim (BRĂILA – Ceatalul Izmail) și Delta Dunării (Ceatalul Izmail – vărsare), fiecare cu particularitățile sale. Se remarcă, în mod deosebit, subsectoarele de defileu (144 km), unde în perioada 1964-1971 a fost realizat Sistemul Hidroenergetic și de Navigație Porțile de Fier I, în cooperare cu Iugoslavia. Această lucrare, între cele mai importante din Europa, a condus la modificări esențiale în peisajul și caracteristicile regiunii. Pot fi menționate: realizarea unui mare baraj în profilul Porților de Fier, care a contribuit la ridicarea apelor fluviului cu circa 30 m, formând de-a lungul defileului, până în apropiere de Belgrad, o importantă retenție; pe baza volumului de apă acumulat s-au construit cele două centrale hidroelectrice, fiecare de câte 1 068 MW, în măsură să producă în jur de 6 miliarde kWh pentru partea românească și tot atâta pentru cea iugoslavă; amenajarea a două ecluze (tot în condiție de paritate pentru cei doi parteneri); schimbarea vetrelor unora dintre așezările ce au fost invadate de apele lacului, mai semnificativă în cazul orașului Orșova (strămutat în vatra fostului sat Jupalnic); ridicarea drumurilor rutier și feroviar la un nivel

superior (în sectorul Orșova – Gura Văii) și realizarea multor lucrări de artă (viaducte, tunele) etc.

Desigur, importanță deosebită au și celelalte sectoare ale fluviului, atât prin caracterele fizico-geografice, cât și prin intervenția factorului antropic, care a contribuit la înregistrarea unor modificări esențiale de-a lungul fluviului: lucrări de îmbunătățiri funciare în luncă și bălțile Dunării, construirea de poduri rutiere și feroviare pentru legături cu Dobrogea și Bulgaria, amenajarea Sistemului Hidroenergetic și de Navigație Porțile de Fier II (hidrocentrale de câte 270 MW pentru România și Iugoslavia, câte o ecluză pentru fiecare parte), realizarea Canalului Sulina și a altor lucrări în Delta Dunării.

Pe lângă însemnătatea națională și internațională menționată, Dunărea este o importantă arteră de navigație europeană, fluviul legând mai multe țări: R. F. Germania, Austria, Slovacia, Ungaria, Croația, Iugoslavia, Bulgaria, România, R. Moldova și Ucraina.

Toate aspectele menționate pun în evidență, cu prisosință, caracterul de țară dunăreană a României, care este accentuat și de prezența deltei și a gurilor de vărsare în estul țării ale celor trei brațe, respectiv Chilia (care poartă 60% din debitul Dunării), Sulina (18,8%) și Sfântu Gheorghe (21,2%), fluviul având, la Ceatalul Izmail (înainte de despletire), un debit mediu anual de 6 473 mc/s.

Întregul teritoriu al României, chiar dacă litoralul românesc măsoară numai 244 km, prin Dunăre și râurile scurte din Dobrogea își drenează apele spre Marea Neagră (anticul Pontus Euxinus), din aceasta rezultând cea de-a treia caracteristică esențială, respectiv condiția de țară pontică, spre deosebire de alte state riverane Mării Negre ce au teritorii aparținătoare și altor bazine marine.

Deschiderea României la Marea Neagră începe de la Brațul Musura (brațul sudic al deltei secundare Chilia) și ține până la localitatea Vama Veche, litoralul prezentând, în raport de structură geologică și morfologie, două sectoare aparte. Astfel, la nord de Capul Midia (constituit din calcare jurasice), pe baza aluviunilor aduse de Dunăre și transportate de curenții marini, s-a format un țărm jos, nisipos, cu numeroase grinduri și cordoane litorale, care închid complexul de limane (Razim, Golovița, Smeica, Sinoie). Aproximativ la sud de capul Midia țărmul se înalță sub formă de faleză, care are în bază calcare și marne calcaroase sarmatice, acoperite cu depozite loessoide. Acest sector, cu înălțimi de 5-35 m, aproape rectiliniu, este întrerupt numai în locurile de vărsare ale vechilor văi pleistocene, închise în prezent de perinisipuri ce au condus la formarea limanelor fluviomarine: Agigea, Techirghiol (96-98% salinitate), Tatlageac, Mangalia.

Litoralul a avut întotdeauna o însemnătate deosebită în viața poporului român. Chiar în condițiile în care în aceste locuri au ajuns o serie de alte popoare: grecii (în secolele VII-VI î.Chr., care au înființat cetățile-porturi Callatis, Tomis și Histria, intrate mai târziu sub

dominația Imperiului roman), genovezii, otomanii etc., litoralul a reprezentat o fereastră importantă spre ținuturile legate de Carpați și Dunăre.

În prezent, țărmul românesc al M. Negre dispune de un însemnat potențial industrial, de căi de comunicații, balneoclimateric și turistic, cultural, de învățământ etc., cu implicații deosebite în realizarea legăturilor economice ale României cu toate statele lumii. Se remarcă industria de prelucrare a petrolului și petrochimia, construcțiile de nave, acid sulfuric și îngrășămintele fosfatice, industria textilă și alimentară etc. Platforma continentală a Mării Negre aparținătoare României (244 x 22 km), cu o suprafață de aproximativ 5 368 km, a intrat în circuitul de exploatare a petrolului și gazelor naturale, aceasta contribuind cu circa 10% la producția de petrol al țării.

Funcția de transport al litoralului, semnificativă pentru România, sub toate aspectele, este realizată prin porturile Sulina, Midia-Năvodari, Constanța și Mangalia. Portul Constanța (orașul, cu o populație de aproape 350 000 loc., ocupă locul al doilea în România după București), în privința traficului de mărfuri, ocupă primul loc între porturile de la Marea Neagră și se înscrie între primele 15 din lume.

Așezarea pe continent și existența cercului carpatic în partea centrală a României determină influențe geografice central-europene, est-europene, pontice și sudice, din acestea rezultând diferențieri importante, atât latitudinale și longitudinale, cât și în altitudine, ale componentelor geografice: climatice și hidrografice, vegetație și soluri, faunistice, valorificare spațială etc. Astfel, din vest pătrund mase de aer oceanice, mai umede și moderate, iar din est vin cele continentale, mai uscate, această situație hotărând caracterul general al climei țării: temperat continentală, de tranziție. În nord se resimt influențele baltice, iar în sud cele submediterane.

Concentricitatea orografică, prin prezența Carpaților în partea centrală și a Podișului Transilvaniei în interiorul acestora, la care sunt „sudate” celelalte unități de relief într-un mod armonios: Subcarpații, Podișul Moldovei, Podișul Getic, Câmpia Română, Dealurile de Vest și Câmpia de Vest, iar în sud-est Podișul Dobrogei, hotărâște dispunerea altitudinală a întregului complex de elemente ale mediului geografic. Reflectarea cea mai fidelă apare în etajarea vegetației: stepa și silvostepa în regiunile cele mai joase, pădurile de stejar și alte foioase în dealuri, fagul și coniferele în spațiul montan, care în părțile mai înalte, obișnuit la peste 1 600 m în nord și peste 1 800 m în sud, se încheie cu vegetația arbuștilor și subarbuștilor, urmate de pajiștile alpine.

Acelorași legități este supus și învelișul de soluri al României. Astfel, în raport de influențele menționate, solurile țării noastre se înscriu în condiția de tranziție între solurile cenușii ale Europei răsăritene, brunele specifice Europei centrale și brun roșcatele caracteristice Europei sud-vestice (Geogr. României, I, p.26). Altitudinal, regiunilor joase le sunt specifice

molisolurile (bălâne, cernoziomuri și cernoziomuri cambice, cernoziomuri argiloiluviale etc.), în cele de dealuri s-au format argiluvisolurile, urmate de mai sus de cambisoluri, spodosoluri și umbrisoluri.

Unitatea din toate timpurile a pământului românesc este demonstrată pe deplin nu numai de elementele mediului fizico-geografic, ci și de populație și activitățile acesteia, care au evoluat și s-au dezvoltat în condiție de continuitate în spațiul carpato-danubiano-pontic.

În condițiile cunoscute de recensare, populația României a fost de aproximativ 7 mil. loc. în anul 1850, de 11 mil. în 1900, apoi a depășit 15 mil. spre sfârșitul deceniului al patrulea din secolul nostru și 20 mil. loc. În iulie 1969, iar în 1993 a ajuns la 22,75 mil., după ce în 1990 fusese de 23,2 mil. Populația este prezentă peste tot, față de densitatea medie de 95,5 loc/kmp, valoarea cea mai ridicată se înregistrează în județul Prahova (185,4 loc/kmp), iar cea mai redusă în Tulcea (31,9 loc/kmp), condiționată de întinsele terenuri ocupate de apă din Delta Dunării. Populația urbană (54,5%) trăiește în 260 orașe, repartizate de la nivelul Mării Negre (Constanța, Mangalia, Năvodari, Eforie, etc.) până la peste 1 000 m (Predeal) și în aproximativ 13 000 localități rurale (45,5%), care urcă până la circa 1 400 m (în Munții Apuseni). România are un oraș cu peste 2 mil. locuitori (București), șapte cu peste 300 mii loc.(Constanța, Iași, Timișoara, Galați, Brașov, Cluj-Napoca și Craiova), apoi patru cu 200-300 mii loc și 13 cu 100-200 mii loc, repartizate relativ uniform în toate provinciile geografico-istorice ale țării.

Caracteristica de unitate a teritoriului României este foarte clar exprimată prin structurile națională și confesională. Astfel, pe baza recensământului din 7 ianuarie 1992, românii au reprezentat aproape 90% din populația totală a țării (22,8 mil), maghiarii s-au înscris cu 7,1%, romii (țigani) cu 1,8%, germanii cu 0,5%, iar celelalte naționalități dețineau 1,1%. În privința structurii confesionale, aproape 87% (19,8 mil loc.) erau ortodocși, urmași la mere distanță de romano-catolici (5,1%), reformați (3,5%), greco-catolici (1%) și penticostali (1%), celelalte religii înscriindu-se doar cu 2,6%.

Corespunzător cu resursele de materii prime, industria de fabrică s-a dezvoltat încă din a doua jumătate a secolului XIX-lea, cu accentuare în secolul nostru, în primul rând pe seama produselor provenite din agricultură (industria alimentară și ușoară), a celor ale subsolului (extracția și prelucrarea petrolului și a gazelor naturale, a minereurilor feroase și neferoase, a sării, etc., a resurselor forestiere (produse semifinite și finite din lemn, celuloză și hârtie) etc.

Rețeaua căilor de comunicație s-a înscris încă din cele mai vechi timpuri în necesitățile de circulație a populației, ea constituindu-se, în ansamblu, la limita dintre marile unități geografice, apoi de-a lungul principalelor văi, precum și prin pasurile de vale și de înălțime ce traversează Carpații. Sunt cunoscute vechile drumuri din perioada daco-romană și din evul mediu, după care acestea se consolidează și se modernizează, astfel că în anul 1993 s-a ajuns la o lungime totală a acestora de 72 816 km, din care 23,5% sunt modernizate și 28% au

îmbrăcăminți ușoare rutiere. A doua jumătate a secolului trecut corespunde cu începerea acțiunii de construire a căilor ferate, între primele fiind: Oravița-Baziaș (1854), Constanța-Cernavodă (1860), București-Giurgiu (1869) etc. Și în acest domeniu s-a acționat într-un ritm alert, astfel încât în primele două-trei decenii ale secolului nostru rețeaua de bază era deja realizată. În prezent (1993), lungimea căilor ferate ale României este de 11 380 km (95,7% cu ecartament normal, 3,8% linie îngustă și 0,5 alt ecartament). Din cele normale, 69,6% sunt cu o cale și 26,1% cu două căi, iar gradul de electrificare este de 33%.

În ansamblu, atât rețeaua rutieră, cât și cea feroviară, unitare în mod evident pe teritoriul României, prezintă anumite caracteristici care accentuează acest aspect. Se remarcă, în primul rând, inelaritatea, determinată aproape în totalitate de forma spațiului Carpatic. Astfel, în exteriorul Carpaților s-a constituit inelul feroviar extern, care începe de la Vicșani (granița cu Ucraina) și parcurge întregul culoar a Siretului (linia Siretului), după care se continuă aproximativ pe limita dintre Câmpia Română (în sud), Subcarpații Curburii și Podișul Getic (în nord), definită ca linie a Câmpiei Române: Pătrunde, apoi, în Culoarul Cerna-Timiș și ajunge în zona de câmpie pe care o străbate de la sud la nord până la Halmeu (iarăși granița cu Ucraina), ultimul sector înscriindu-se în ceea ce se numește linia feroviară a Câmpiei de Vest. La interiorul Carpaților, în general la limita acestora cu Depresiunea Transilvaniei, este prezent inelul pericarpatic intern, care străbate fie depresiunile și dealurile submontane (prin centrele Făgăraș, Sibiu, Sebeș, Alba-Iulia, Cluj-Napoca, Dej, Beclean, Deda), fie unele depresiuni intramontane (pe la Toplița, Gheorgheni, Miercurea Ciuc, Sfântu-Gheorghe, Brașov, de unde trece peste Munții Perșani în Depresiunea Făgăraș).

Foarte semnificativă este cea de a doua caracteristică, respectiv legătura dintre inelul intern și cel extern, care se realizează, peste Carpați, printr-o serie de pasuri de culme sau de vale pe traseele: Beclean – Ilva Mică – Vatra Dornei – Suceava (pasurile Grădinița și Mestecăniș), Ciceu – Adjud (Ghimeș), Brașov – Ploiești (Predeal), Sibiu – Piatra Olt (Turnu Roșu și Cozia), Simeria – Petroșani – Filiași (Merișor și Lainici), Vințu de Jos – Deva – Arad (Brănișca), Cluj-Napoca – Oradea (Ciucea). Dej – Baia Mare – Satu Mare (Surduc). Poziția capitalei în Câmpia Română a determinat caracteristica de radialitate, cele opt magistrale îndreptându-se în toate direcțiile, având ca puncte principale orașele: Timișoara (magistrala 1), Arad (2), Oradea (3), Satu-Mare (4), Suceava (5), Iași (6), Galați (7) și Constanța (8). Din cele două inele se desprind o serie de linii ferate care pătrund în regiunea de dealuri și în cea montană, sau merg spre granița, realizând legături cu țările vecine.

Rețeaua rutieră prezintă, în ansamblu, caracteristici asemănătoare cu cea feroviară, în multe situații fiind evident paralelism între ele. Trebuie făcută, însă mențiunea că rețeaua rutieră devine complementară pentru locurile în care lipsesc căile ferate. În acest context, se remarcă, în primul rând mulțimea drumurilor ce străbat Carpații și realizează legături lesnicioase între

Transilvania și celelalte provincii geografico-istorice, ele contribuind la o circulație intensă a populației autohtone în ambele sensuri și în toate timpurile.

Pe teritoriul actual al României, în suprafață de 238 391 kmp, pot fi evidențiate șapte provincii geografico-istorice, diferențiate ca poziție și caracteristici geografice și cu o evoluție social-istorică complexă, determinată atât de cauze interne, care au favorizat unitatea spațiului românesc, cât și externe, acestea din urmă conducând la o serie de situații în care provinciile au trebuit să evolueze în condiții de stăpânire ale unor puteri străine din vecinătatea mai apropiată sau mai îndepărtată.

Parte de est a României, care cuprinde Podișul Moldovei, Subcarpații Moldovei și tot versantul estic al Carpaților Orientali, fiecare dintre acestea cu caracteristici geografice proprii, dar unitare în ceea ce privește locuirea (98,5% populație românească), este cunoscută dintotdeauna sub numele de Moldova. Această provincie geografico-istorică, care deține 19,4% din suprafața țării și 21% din populație (103,6 loc/kmp) este organizată în opt județe: Suceava și Botoșani, Neamț și Iași, Bacău și Vaslui, Vrancea și Galați.

În sudul țării sunt situate provinciile Muntenia și Oltenia, cu teritorii în Lunca Dunării și Câmpia Română, în Podișul Getic și pe versantele sudice ale Carpaților Curburii și a Carpaților Meridionali. Prima dintre acestea, Muntenia, unde este situată și capitala României – orașul București – este a doua ca suprafață (19,8% din cea a țării) și prima ca populație (29,9% din 22 810 035 locuitori, în 7 ianuarie, 1992). Administrativ teritorial, este organizată în nouă județe: Argeș și Teleorman, Dâmbovița și Giurgiu, Prahova, Ialomița și Călărași, Buzău și Brăila, la care se adaugă Municipiul București ce cuprinde și Sectorul Agricol Ilfov. Muntenia se continuă spre vest cu provincia Oltenia, care deține 12,2% din suprafața României și 10,8% din populație, fiind organizată în cinci județe: Mehedinți, Gorj și Dolj, Vâlcea și Olt. Aceste două provincii geografico-istorice au format de timpuriu ceea ce este cunoscut sub numele de Țara Românească.

Sud-estul României, cu 6,5% din suprafață și 4,5% din populație formează Dobrogea, constituită din două unități geografice aparte, respectiv Podișul Dobrogei și Delta Dunării, prima cuprinzând, prin Podișul Casimcei și Munții Măcinului, arealele cele mai vechi de pe teritoriul țării (Proterozoic, Carbonifer și Permian), iar a doua aparține celor mai noi pământuri (Cuaternar). Această provincie, cu deschidere de 244 km la Marea Neagră, este organizată în două județe, respectiv Constanța și Tulcea.

Centrul României, unde s-a și format primul regat al populației geto-dace, formează provincia geografico-istorică Transilvania, una dintre cele mai importante de pe cuprinsul țării, deținând 23,9% din suprafață și 20,1% din populație. Înglobează, în arealul său, întinsa depresiune a Transilvaniei și spațiul montan ce o înconjoară, respectiv Carpații Orientali, în est, Carpații Meridionali, în sud și Munții Apuseni, în vest. În ordine, de la nord spre sud, cuprinde

județele: Sălaj, Cluj, Alba și Hunedoare, Bistrița-Năsăud, Mureș și Sibiu, Harghita, Covasna și Brașov.

În nord vestul țării este prezentă provincia Banat, constituită din trei județe: Timiș, Arad și Caraș-Severin, care se înscrie cu 10,5% din suprafața României și 6,8% din populație. Este suprapusă peste Câmpia Banatului și Munții Banatului, la care se adaugă partea sud-vestică a Munților Apuseni și cea vestică a Munților Poiana Ruscă, precum și capătul vestic al Carpaților Meridionali.

Compartimentul nord-vestic al României formează provincia Crișana-Maramureș, care cuprinde centrul și nordul Câmpiei de Vest, dealurile Oradiei și Crasnei, un areal întins din vestul Munților Apuseni și din grupa nordică a Carpaților Orientali. Această provincie, cu 7,7% din teritoriul țării și 6,9% din populație cuprinde județele Bihor, Satu-Mare și Maramureș.

2. TRANSILVANIA, BANAT ȘI CRIȘANA-MARAMUREȘ

Cele trei provincii geografico-istorice, cuprinse adesea, fără o argumentare științifică corespunzătoare, sub numele de Transilvania, dețin peste 40% (42,1%) din Teritoriul României și peste o treime din populație (33,8%). Fără a intra în detalii, în legătură cu toponimul de Transilvania, subliniem numai câteva aspecte mai semnificative privind definirea acestor teritorii românești. Astfel, numai la spațiul cuprins în interiorul arcului Carpaților i se potrivește numele de Transilvania, adică un loc de peste pădure pentru cei veniți din alte părți. De altfel, însăși unitatea geografică întinsă din interiorul arcului carpatic este cunoscută sub numele de Depresiunea Transilvaniei, care corespunde foarte bine compartimentului ce a început să se scufunde la sfârșitul Neozoicului, acțiune ce a continuat tot timpul Neozoicului până la începutul Cuaternarului, reprezentând prin structură (cute diapire cu sare și domuri gazeifere) unicat pe continentul european. Pe de altă parte, nu se știe cum s-ar putea justifica toponimul menționat pentru întregul teritoriu de pe fața vestică și nord-vestică a României, în condițiile în care, în ansamblu, nu se pune problema prezenței unor locuri de dincolo de pădure. Mai mult, pentru compartimentul sudic al feței vestice a României, unitățile geografice se numesc Câmpia Banatului, Dealurile Banatului și Munții Banatului, pentru cel central aceste unități poartă numele de Câmpia Crișurilor, Dealurile Crișene, munții Bihorului (populația acestor locuri fiind cunoscută sub apelativul de bihoreni), iar în nord-vestul țării se întinde Depresiunea Maramureșului și Munții Maramureșului.

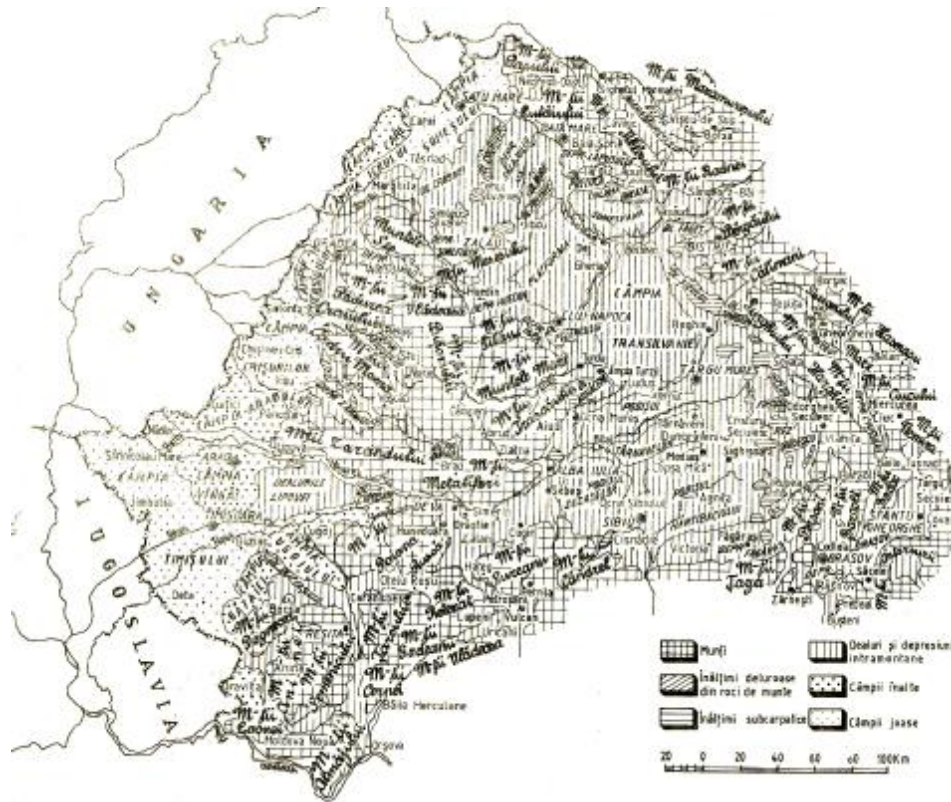

Fig.1. Unitățile de relief din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș.

Mai pregnantă apare inadvertența de cuprindere a provinciilor amintite sub un singur nume – Transilvania – atunci când se au în vedere locuitorii acestor teritorii. Astfel, populația din sud-vestul țării, în ansamblu din județele Timiș, Caraș-Severin și Arad, este cunoscută sub numele de bănățeni, cei de pe Crișuri sunt bihoreni sau crișeni, iar cei din nord-vestul țării sunt maramureșeni, nume care nu pot fi atribuite sub nici o formă locuitorilor de la interiorul Carpaților.

Pot fi aduse, în legătură cu această problemă, o serie de alte argumente sau cele menționate suportă detalieri corespunzătoare. Dintre toate, subliniem doar faptul că în cercetarea geografico-umană a perioadei interbelice probleme defînirii acestor teritorii a fost corectă, iar în Tratatul de la Trianon (4 iunie 1920), în articolul 45, Ungaria recunoaște unirea Transilvaniei, Banatului, Crișanei și Maramureșului cu România.

Teritoriul celor trei provincii, situate în centrul, vestul și nord-vestul României, se caracterizează printr-o accentuată complexitate geografică, determinată în primul rând de poziție, de alcătuirea geologică și de evoluția orografiei, care, la rândul lor, au creat posibilități favorabile pentru dezvoltarea vieții umane în toate timpurile.

2.1. POZIȚIA, ALCĂTUIREA GEOLOGICĂ ȘI RELIEFUL

Transilvania, Banatul și Crișana-Maramureș cuprinde partea centrală, vestică și nord-vestică a României, care înglobează unități de relief dintre cele mai semnificative și cu o alcătuire geologică complexă.

Transilvania, care cuprinde cele 10 județe menționate anterior, este suprapusă în totalitate peste unitatea geografică a Depresiunii Transilvaniei, la care se alătură rama înconjurătoare a Carpaților Orientali, în est, a Carpaților Meridionali, în sud și a celei mai mari părți din Carpații Occidentali, în vest.

Unitatea centrală, respectiv Depresiunea Transilvaniei, are fundamentul constituit din șisturi cristaline, iar cuvertura sedimentară, cu grosimi de mai multe mii de metri, este formată din calcare eocene, apoi marne, argile, nisipuri și pietrișuri, uneori gresii și conglomerate ce aparțin Oligocenului și Pliocenului, toate aceste formațiuni fiind rezultatul depunerilor sedimentare în Bazinul Transilvan. În formațiunile menționate s-au format importante resurse de sare (în unele locuri cu grosimea de peste 1 000 m) și gaz metan, la care se adaugă cărbunele brun, gipsul, nisipurile caolinoase, tufuri etc.

În urma retragerii apelor, la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului, are loc instalarea rețelei hidrografice care se adâncește treptat în formațiunile sedimentare, aceasta, împreună cu alți factori denudaționali, contribuind la modelarea teritoriului depresiunii. Urmare a acestui fapt, la contactul depresiunii cu spațiul montan înconjurător s-au format Dealurile și

Depresiunile Submontane: Făgăraș, Sibiu, Alba-Iulia – Aiud – Turda, Iara – Săvădisla – Căpuș – Huedin, Almaș – Agrij, Lăpuș și Năsăud pe trei dintre laturile Depresiunii Transilvaniei (sud, vest și nord), în timp ce pe latura estică situația este mai complexă, atât datorită vecinătății munților vulcanici, cât și a cutării unor formațiuni, astfel încât se admite, aproximativ între Someșul Mare și Olt, prezența unei unități de tip subcarpatic, respectiv Subcarpații Transilvaniei.

La interiorul Depresiunilor și Dealurilor Submontane este situat Podișul Transilvaniei, care marginal este format din zona cutelor diapire, cu sare sau manifestări saline la Ocna Dej, Unguraș, Sărata, Praid, Ocna Sibiu, Ocna Mureș, Turda, Cojocna etc., iar în centru este prezentă zona domurilor gazeifere, grupate în arealul de la nord de Mureș: Puini, Mociu, Sărmășel, Zau de Câmpie, Grebenișu de Câmpie, Șincai etc., apoi între Mureș și Târnava Mare: Bogata, Cetatea de Baltă, Delenii, Bălăușeri, Livezeni, Ernei, Miercurea Nirajului, Sângiorgiu de Pădure, Tăuni, Copșa Mică, Bazna, Nadeș, Cristuru Secuiesc etc. și între Târnava Mare și Olt: Noul Săsesc, Ilimbav etc.

Podișul Transilvaniei este compartimentat în trei unități majore: Podișul Someșan, situat în nord-vest, limitat de Someșul Mic și Someșul Mare la est și Jugul Intracarpatic la vest, cu formațiuni eocene, oligocene și miocene (inclusiv helvețiene), Câmpia Transilvaniei, între Someșul Mare și Mureș, unde domină depozitele sarmațiene (marne, argile, nisipuri) și Podișul Târnavelor, care se întinde între Mureș și Olt, având la suprafață, pe cea mai mare parte a sa, depozite sedimentare pliocene.

Obișnuit, unitățile de culoar din Depresiunea Transilvaniei au altitudini de 300-400 m (Someș, Mureș, Olt), de la care zonele de dealuri sporesc în înălțime până spre 500-600 m, ajungând chiar la valori mai ridicate înspre contactul cu spațiul montan (700-900 m pe latura dinspre Carpații Orientali).

Spațiul montan înconjurător al Transilvaniei este reprezentat printr-o serie de subunități ale feței vestice ale Carpaților Orientali, de la nord spre sud întinzându-se munții Țibleș, Rodnei, Bârgău, Gurghiu, Harghita, Perșani, Giurgeu, Ciuc, Bodoc, Baraolt, Vrancei, Buzău, etc., alcătuite din șisturi cristaline și calcare mezozoice, formațiuni ale flișului cretacic și paleogen (conglomerate, gresii, șisturi marnoase și argiloase) și din eruptiv neogen (andezite, dacite, riolite, bazalte). Alăturat culmilor montane, care depășesc 2 000 m numai în Munții Rodnei (2 303 m în Pietrosu Rodnei, 2 279 m în Vf. Ineu) și Munții Călimani (2 100 m în Pietrosu), în acest spațiu apar o serie de unități depresionare, mai importante fiind cele ale Giurgeului (pe Mureșul superior), Ciucului și Brașovului (pe Oltul superior), acestea contribuind la o fragmentare mai accentuată a Carpaților Orientali. De altfel, această caracteristică a și permis prezența a numeroase pasuri de culme ce au facilitat întotdeauna legături lesnicioase între Transilvania și Moldova. Se remarcă drumurile rutiere prin pasurile Rodunda, Tihuța și apoi

Mestecăniș, Borsec și Petru Vodă, Bicaz, Oituz, Buzău Bratocea, la acestea adăugându-se și cele care însoțesc căile ferate amintite anterior. Rama vestică a Carpaților Orientali dispune de întinse suprafețe ocupate cu păduri, de ape minerale carbogazoase, bogăție în materiale de construcții (andezite, dacite, bazalte, calcare, gresii, travertin etc.), unele resurse de cărbune, minereu de fier și de cupru, caolin).

Sudul Transilvaniei este străjuit de Carpații Meridionali prin masivele Făgăraș, cu numeroase vârfuri de peste 2 500 m (Moldoveanu 2544 m, Negoiu 2 535m), Lotru, Cândrel și Șureanu, iar prin intermediul Depresiunilor Hațegului și Petroșanilor se ajunge la munții Parângului, Vâlcanului, Retezatului și Țarcului. Acest spațiu se caracterizează prin masivitate și alcătuire geologică mai simplă (șisturi cristaline cu intruziuni granitice și calcare mezozoice), fapt care permite legături îndeosebi prin pasurile de vale (Turnu Roșu, pe Olt și Lainici sau Surduc, pe Jiu, cu șosele și căi ferate), în timp ce prin Culoarul Bran-Rucăr (P. Giuvala de 1 240 m) a existat un drum rutier încă din vechime, iar peste Munții Vâlcanului, prin pasul omonim, a fost identificat un vechi drum de trecere a romanilor. Aceștia fiind nevoiți să evite Defileul Jiului, care era inaccesibil în vremea respectivă. Peste Carpații Meridionali, prin pasuri de mare altitudine (în jur de 2 200 –2 300 m), au fost realizate, în secolul nostru drumurile alpine Sebeș – Șugaș – Obârșia Lotrului – Novaci (deceniul patru) și Arpașu de Jos - Bâlea Lac – Curtea de Argeș (deceniul opt).

Înspre vest, Transilvania este închisă de către Munții Apuseni, prin intermediul unor subunități ale acestora: Mataliferi, Trascău, Muntele Mare, Gilău, Vlădeasa și Meseș, la care se adaugă și măgurile și culmile mai joase: Mg. Mare, Dealul Prisnel și Dealul Mare, Culmea Preluca și Culmea Breaza. Spațiile montane și culmile menționate, constituite din șisturi cristaline cu intruziuni granitice, calcare mezozoice, erupții vulcanice cretacee și neogene, precum și unele formațiuni paleogene și neogene (calcare, conglomerate), care depășesc 1 800 m numai în Muntele Mare (1 826 m), prezintă un grad accentuat de fragmentare, determinat de mișcările desfășurate în Badenian, care au condus la compartimentarea în blocuri a întregului lanț al Carpaților Occidentali. Urmare a acestei situații, la care s-a adăugat și modelarea ulterioară a reliefului sub influența factorilor subaerieni, Transilvania dispune de largi posibilități de comunicare cu partea de vest și nord-vest, atât prin culoarele de vale: Mureș, Someșul Mic – Crișul Repede, Someș, cât și prin pasuri de culme: Vălișoara și Buceș, Vârtop, Șetref etc. Teritoriul Munților Apuseni se remarcă prin existența unor importante resurse auro-argintifere și de metale neferoase (patrulaterul aurifer din Munții Metaliferi), care au constituit o atracție deosebită pentru cei de pe alte meleaguri. La bogățiile menționate, se adaugă unele resurse de cărbune, minereu de fier, nisipuri, precum și valoroase materiale de construcții: granite, andezite, calcare, travertin etc.

Jumătatea estică a Munților Apuseni, care a gravitat întotdeauna spre Transilvania, supusă acțiunii factorilor de modelare, se caracterizează prin prezența unor întinse suprafețe de nivelare: Fărcaș – Cârliogați, Măguri – Mărișel și Feneș – Deva, ultima cunoscută și sub numele de Țara Moșilor, acestea constituind locuri propice pentru statornicirea populației autohtone mai cu seamă în perioadele în care a fost obligată să se retragă din calea năvălitorilor. De asemenea, în arealele cu prezență a calcarelor mezozoice s-a format relieful carstic, reprezentat prin impunătoare chei (Turzii și Tureni, Aiud, Râmeș, Întregalde, Ampoitei), ponoare, platouri carstice, peșteri (Scărișoara, Pojarul Poliței, Huda lui Păpară etc.).

Banatul și Crișana-Maramureș, care cuprind toată fața vestică și nord-vestică a României, făcând graniță cu Iugoslavia, Ungaria și Ucraina, înglobează întreaga Câmpie de Vest și Dealurile Vestice, la care se adaugă spații montane importante. Astfel, pe teritoriul Banatului sunt cuprinși, în totalitate, Munții Banatului (Semenic, cu altitudinea maximă de 1 447 m în Piatra Goznei, Almăjului, Locvei, Aninei și Dognecei), un areal restrâns din capătul vestic al Carpaților Meridionali, precum și părți însemnate (obișnuit cele vestice) din munții Poiana Ruscă, Zarand și Codru-Moma. Aproape toată fața vestică a Munților Apuseni, care culminează în Vf. Bihor sau Cucurbăta (1 849 m), aparține Crișanei, pe teritoriul căreia sunt prezenți Munții Bihorului, ca unitate centrală, apoi munții Pădurea Craiului, Plopiș (Șes), precum și cea mai mare parte din Codru-Moma. Maramureșul montan se identifică cu Munții Maramureșului, jumătatea nordică a Munților Rodnei, precum și lanțul munților vulcanici Oaș, Gutâi și Țibleș, toate aceste unități închizând Depresiunea Maramureș, întinsa țară voievodală drenată de Iza și Vișeu.

Spațiul montan al acestor provincii geografico-istorice prezintă un relief cu valențe caracteristice, evidențiindu-se suprafețele de nivelare mai cu seamă în Munții Bihorului și ai Banatului, nelipsind însă nici în celelalte unități montane, apoi relieful glaciatic (Munții Rodnei) și cel vulcanic, iar în arealele cu depozite de calcare mezozoice din munții Aninei și Locvei, Codru-Moma și Pădurea Craiului, dar mai ales din Munții Bihorului s-a format unul dintre cel mai interesant și dezvoltat relief carstic de pe cuprinsul României. Se remarcă platourile carstice: Cărbunari (Munții Locvei), Vașcău (Codru Moma), Padiș – Cetățile Ponorului (Bihor), Zece Hotare (Pădurea Craiului) etc. apoi numeroasele peșteri: Comarnic (Aninei), Meziad, Chișcău, Urșilor (Munții Bihorului), Vântului, Vadu Crișului (Pădurea Craiului) ș.a.

Pe de altă parte, diferențierea genetică a unităților montane a condus la o mare varietate în privința resurselor subsolului, evidențiindu-se: huila (Munții Banatului), cărbunele brun (Depresiunea Brad), lignitul (Culoarul Timișului), minereul de fier (Munții Dognecea), complexul de metale neferoase (pirite cuprifere în Munții banatului, cupru, plumb, zinc și metale auro-argintifere în munții Oaș, Gutâi, Țibleș și Maramureș, bauxită în Munții Pădurea Craiului), precum și unele metale de înnobilitare a oțelului (mangan, crom, nichel, vanadiu) sau de obținere

a combustibilului nuclear (uraniu în munții Bihorului și Banatului). Se adaugă numeroase materiale de construcții: calcare pentru fabricarea cimentului și a varului, marmură și calcare marmoreene, granite, andezite, argilă refractară etc.

Regiunea de dealuri și câmpie a feței vestice a țării este un rezultat al prefacerilor care au început cu Badenianul, când a avut loc o puternică fragmentare și scufundare a acestor teritorii, astfel încât peste fundamental de tip carpatic (șisturi cristaline cu intruziuni granitice și formațiuni mezozoice) s-a așezat o însemnată cuvertură sedimentară (marne, argile, nisipuri, pietrișuri de vârstă badeniană, sarmațiană și pliocen-cuaternară). După retragerea apelor marine (sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului), rețeaua hidrografică s-a adâncit în mod treptat, situație care a condus la formarea, atât în dealuri, cât și în câmpie, a unor compartimente înalte (dealurile propriu-zise și câmpiile înalte) și a altora joase (depresiunile și câmpiile joase), fiecare cu particularități specifice.

Dealurile de Vest se întind pe întreaga față vestică a Carpaților Occidentali, începând de la poalele Munților Oaș, în nord și până la Dunăre, în sud, fiind formate din depozite sedimentare, precum și din unele măguri de cristalin sau de alte formațiuni mai dure rămase în urma scufundării badeniene sau a unor manifestări vulcanice din aceeași perioadă: Culmea Codrului, măgurile Coșeiului și Șimleului (în cuprinsul Dealurilor Zarandului, din nordul și sudul Podișului Lipovei, din Dealurile Buziașului etc.

Ca unități joase ale Dealurilor de Vest, sculptate de către rețeaua hidrografică în formare, pe măsura retragerii apelor marine spre vest, se remarcă multitudinea depresiunilor de pe rama vestică a Munților Apuseni – așa numitele “depresiuni golfuri” sau chiar din interiorul acestora. Astfel, de la nord spre sud, sunt prezente depresiunile Oaș (pe Valea Turului), baia Mare (Săsar și Lăpuș), Zalău (Zalău), Șimleu (Crasna și Barcău), Oradea-Bratca (Crișul Repede), Tincea-Beiuș (Crișul Negru), Zarand, Gurahonț și Brad (Crișul Alb), Oravița (Caraș), Almăjui (Nera) etc. și culoarele Mureșului, Bega, Timiș-Cerna etc. Ca o particularitate a unora dintre aceste unități, urmare a prelungirii formațiunilor mai dure carpatice (șisturi cristaline sau chiar eruptiv neogen sedimentar) și a intersectării lor de către râurile principale, “golfurilor” le sunt specifice două compartimente, respective cele externe, înspre câmpie și cele interne, la contactul cu spațiul montan.

Așa, spre exemplu, Depresiunea Șimleu, drenată de Crasna și Barcău, este închisă spre aval de Defileul Cihei (săpat în cristalinel din Mg. Șimleu de către V. Crasnei) și Defileul Marca (săpat de către V. Barcăului într-o prelungire a M-lor Plopișului). Mai în aval de defileurile menționate s-au format compartimentele externe: Golful Barcăului, pe râul omonim și Golful Supurului, pe Crasna. Pe Crișul Repede, compartimentul intern corespunde cu depresiunea Bratca-Șunciuș, în amonte de Defileul Vadului Crișului, iar cel extern cu Depresiunea Oradea-Borod. În aceeași condiție se prezintă situația pe Crișul Negru, unde Depresiunea Beiuș, situată

în amonte de Defileul Borz-Șoimi, săpat în formațiunile permo-triasice ale Mg. Fărăului (prelungire din Munții Codru Moma), formează unitatea internă, iar în aval, ca unitate externă, este prezentă Depresiunea Tinca-Holod mai largă și pe alocuri înmlăștinită). De asemenea, pe Crișul Alb, înspre Câmpie este prezentă Depresiunea Zarandului, iar în amonte Depresiunea Gurahonț, separate de Defileul Joia Mare, acestea fiind urmate de Depresiunile Hălmațiu și Brad.

În cadrul unităților înalte, obișnuit de tip piemontan, se evidențiază, ca unități importante, dealurile de la poalele munților Oaș și Gutâi, apoi ale Crasnei (între Someș și Barcău), Oradiei (Barcău și Crișul Repede), Tășadului (Crișul Repede și Crișul Negru), Codrului (Crișul Negru și Crișul Alb), Lipovei (Mureș și Bega), Poiana Ruscă (Bega și Timiș), Buziașului (Timiș și Bârzava), Tirolului (Bârzava și Caraș) etc., obișnuit alipite spațiului montan din est, în timp ce spre câmpie trecerea este când mai tranșantă, când mai pe neobservate.

Dealurile de vest, prin geneză și alcătuire geologică, au favorizat prezența unor resurse importante ale subsolului: lignit în bazinele Crasna, Barcău și Timiș (Sinersig și Cireșu), petrol (Golful Barcăului), ape termale (Depresiunea Șimleu și la limita dealurilor cu câmpia), izvoarele minerale (Tinca, Lipova, Buziaș) și unele materiale de construcție (andezite pe Crișul Alb, bazalt în sudul Dealurilor Lipovei, calcare marmoreene în nordul Dealurilor Lipovei) etc.

S-a insistat în mai mare măsură asupra depresiunilor, atât a celor din zona de dealuri, cât și din spațiul montan, deoarece acestea au constituit dintotdeauna locurile cele mai potrivite pentru adăpostul populației autohtone românești, chiar dacă elementele potențialului geografic nu sunt dintre cele mai favorabile. Aproape toate depresiunile sunt cunoscute și astăzi sub numele de țări: Maramureșului, Oașului, Chioarului, Codrului, Beiușului, Zarandului, Almăjului etc.

Câmpia de vest, ca și Dealurile de Vest, acoperă întreaga parte vestică a României, în nord ajungând până la Dealurile Oașului, în est fiind strâns legată de unitatea piemontană vecină, iar în sud și vest mergând până la granița cu Iugoslavia și Ungaria. Peste fundamental carpatic, scufundat în Badenian, s-au așezat argile, marne, pietrișuri și nisipuri, urmate de materiale aluvio-proluviale Pleistocene sub forma unor întinse conuri de dejecție, precum și loessuri, depozite loessoide, nisipuri, aluviuni actuale și subactuale. Pe măsura retragerii apelor lacului Panonic, la sfârșitul Pliocenului și începutul Cuaternarului, rețeaua hidrografică s-a adâncit în mod treptat, conducând la individualizarea a două trepte principale de relief: Câmpia înaltă, înspre dealuri, ca unitate Pleistocenă, obișnuit peste 100 m altitudine, cu caracter piemontan și Câmpia joasă, în general sub 100 m, puternic înmlăștinită în trecut datorită revărsărilor frecvente ale râurilor principale ca au o pantă foarte redusă. Compartimentul jos al câmpiei, aparținând Halocenului, este în plin proces de geneză și în perioada actuală.

În partea de jos a câmpiei, datorită neajunsului menționat, încă din secolul al XIX-lea și cu continuare în tot secolul al XX-lea, au fost efectuate însemnate lucrări de îndiguiri și desecări, remarcându-se canalele: Bega, de la Coșteiu – prin Timișoara – până la granița cu Iugoslavia; Morilor, pe stânga Crișului Alb, în lungime de aproape 100 km, începând de la Buteni (aval de Sebiș), și până la Vărșand; Cermeiului, între Teuz și Crișul Negru; Crișurilor (Colector), între Crișul Repede (Tărian) și Crișul Negru (Ghiorac), situat la limita dintre partea joasă și cea înaltă a câmpiei, cu scopul principal de a colecta apa adusă de văile ce coboară din zona de dealuri; Eriului, pe traseul Sălacea – Diosig – frontieră; Homoroadelor, de la Ardud la Satu-Mare ș.a. De-a lungul unora dintre canalele amintite, în arealele înmlăștinite, s-au realizat, mai ales după anul 1950, importante heleșteie pentru piscicultură: Cefa, Inand, Homorog (Can. Crișurilor), Bocsig, Ineu, Seleuș (Can. Morilor) etc.

Îndiguirea râurilor principale în sectorul de jos al câmpiei a condus la supraînălțarea albiei acestora, cu consecințe în ridicarea nivelului pânzei apei freatice și a începerii unui proces de sărăturare a solurilor, astfel încât acest fenomen este extins pe o suprafață de aproximativ 165 000 ha, gradul de salinizare ajungând, în unele areale, până la valoarea maximă (cheliturile de la Socodor).

Câmpia de Vest, prin caracteristicile sale geografice, poate fi divizată în trei compartimente, fiecare dintre acestea cu părți înalte și joase. Astfel, în nord este prezentă Câmpia Someșului, unde se remarcă subunitățile Tur și Ardud (înalte) și Câmpia joasă a Someșului și Câmpia Ecedea (joase), în centru s-a format Câmpia Crișurilor, cu câmpiile Careiului (constituită din nisipuri), Miersigului și Cermeiului (înalte), apoi câmpiile Ierului (un culoar de-a lungul văii omonime, desecată numai în ultimele decenii prin săparea Canalului Ierului) și Salontei (joase), iar în sud se întinde Câmpia Banatului, în care părțile înalte sunt reprezentate prin câmpiile Aradului, Vingăi, Lugojului și Gătaiei, iar partea joasă prin Câmpia Timișului.

Condițiile de geneză ale câmpiei au condus la formarea unor zăcăminte ale subsolului, între acestea evidențiindu-se cele de petrol și gaze naturale din compartimentul central (Carei, Curtuișeni, Abrămuț, Salonta) și sudic (Turnu, Dudeștii Vechi, Variaș, Orțișoara, Satchinez etc.) și apele geotermale, cu temperaturi de 60-80°, uneori chiar peste 100° C (sub presiune), care sunt prezente în câmpie și la contactul acestuia cu dealurile începând de la Satu mare și până la Timișoara.

2.2. ASPECTE CLIMATICE SI HIDROGRAFICE

Teritoriul celor trei provincii prezintă aceeași complexitate și în privința elementelor majore ale climei și hidrografiei, această situație fiind determinată de poziția latitudinală și longitudinală, de altitudine și de prezența unor arii depresionare închise, mai ales pe latura vestică a Carpaților Orientali.

Urmare a circulației maselor de aer, în general de la vest la est, climatul este temperat continental moderat, cu influențe oceanice în cea mai mare parte a teritoriului analizat și influențe mediteraneene în partea sudică a Banatului (în toate treptele de relief), acestea fiind evidente în regimul temperaturilor și al precipitațiilor.

Având în vedere faptul că cele trei provincii geografico-istorice cuprind teritorii cu altitudini de 80-90 m (în Câmpia de Vest) și până la peste 2500 m (în Carpații Meridionali), temperatura medie anuală (calculată pentru perioada anilor 1901-1990) se înscrie la valori ce depășesc 10°C în cea mai mare parte a Câmpiei de Vest, izoterma de 10°C urmărind, în ansamblu, limita dintre câmpie și dealuri, cu unele pătrunderi spre est, în depresiunile Oradea – Borod, Beiuș, Zărand, în culoarele Mureșului și Timișului. Pentru exemplificare notăm faptul că la Timișoara aceasta valoare este de 10,7°C, la Oradea de 10,3°C, iar la Satu-Mare de 9,7°C, fiind evidentă și poziția latitudinală a unităților urmărite. În sudul Banatului, pe un areal mai restrâns, temperatura medie anuală depășește chiar 11°C.

Pe măsura deplasării spre est, respectiv spre Transilvania și Maramureș și a sporirii altitudinilor, în regiunile de dealuri și cele montane, media temperaturilor anuale se reduce treptat, astfel încât, în ansamblu, dealurile înregistrează valori ce scad de la 10°C până la 7°C (8,5°C la Cluj Napoca, 9,9°C la Deva, 8,7°C la Târgu Mureș și Sibiu), iar în spațiul montan acestea se reduc în continuare până spre 0°C la altitudinea de aproximativ 2000 m, după care devin negative (în jur de -2,5°C în arealele ce depășesc 2400 m).

Circulația de tip foehn din estul munților Apuseni și pătrunderea unor mase de aer mai calde prin Culoarul Mureșului favorizează prezența unor temperaturi medii anuale mai ridicate în culoarul Alba Iulia-Aiud-Turda, unde izoterma de 9°C pătrunde și de-a lungul văilor ce coboară din podiș, respectiv pe Mureș (până spre Luduș), Târnava Mică (Târnăveni), Târnava Mare (Copșa Mică) și Apold (amonte de Sebeș). Urmare acestui fapt, culoarul menționat și teritoriile din vecinătate dispun de condiții optime de cultivare a viticulturii (cunoscutele podgorii Alba Iulia – Aiud-Turda și Târnavelor). În contrast cu această situație, în depresiunile intramontane din Carpații Orientali (Giurgeu, Ciuc, Brașov), datorită inversiunilor de temperatură și chiar a pătrunderii unor mase de aer rece dinspre est, prin pasurile de înălțime, temperaturile medii anuale sunt mult mai reduse. De altfel, în aceste regiuni se și înregistrează

minimele absolute de pe teritoriul României ($-38,5^{\circ}\text{C}$ la Bod, în depresiunea Braşov, în 25 ianuarie 1942), faţă de valorile simţitor mai atenuate în alte locuri din cele trei provincii ($-31,8^{\circ}\text{C}$ la Sibiu, $-34,2^{\circ}\text{C}$ la Cluj-Napoca sau $-30,4^{\circ}\text{C}$ la Satu Mare şi $-29,2^{\circ}\text{C}$ la Oradea).

Cantitatea de precipitaţii, în raport cu aceiaşi factori menţionaţi, înregistrează , pe cuprinsul celor trei provincii, un ecart destul de larg, respectiv de valori de la valori de sub Târnava până la peste 1400 mm/an. Astfel, în Câmpia de Vest, izohieta de 600 mm/an urmăreşte o linie care începe aproximativ de la ieşirea Crişului Repede de pe teritoriul României şi se continuă pe la est de Salonta, Chişineu-Criş şi Arad şi foarte puţin la vest de Timişoara (609,4 mm/an), dar la est de Deta. Un asemenea areal , condiţionată de circulaţia de tip foehn, în care precipitaţiile se apropie de 600 mm/an, se înregistrează şi în partea vestică a Transilvaniei, respectiv în culoarul Alba Iulia – Aiud –Turda şi pe văile ce pătrund spre est (Mureş, Târnava Mică, Târnava Mare şi Apold). De asemenea în părţile centrale ale depresiunii intramontane (Giurgeu, Ciuc şi Braşov), datorită “umbrei” de precipitaţii, valorile acestui element coboară puţin sub 600 mm/an.

În partea cea mai însemnată a Câmpiei de Vest (Oradea 610,5 mm, Satu Mare 625,3 mm/an), apoi în zonele de dealuri cu altitudine mică şi medie , cantitatea de precipitaţii se înscrie între 600-700 mm/an, iar în dealurile înalte se ajunge până spre 800 mm/an sau chiar peste această valoare.

Reţeaua hidrografică din cele trei provincii este tributară, direct, fie Tisei, fie Dunării. Astfel, spre Tisa se îndreaptă cele două râuri principale din Depresiunea Maramureş, respectiv Iza şi Vişeu, apoi Turul, Someşul şi Crasna, toate acestea adunând apele din partea de nord-vest a României. Cel mai important dintre ele este Someşul, cu o lungime totală de 376 km şi un debit la Satu Mare de 125 mc/s, constituit din Someşul Mic şi Someşul Mare, râul strângându-şi apele din partea nordică a Transilvaniei şi de pe un areal important al Maramureşului. În totalitate, Crişana este drenată de cele trei Crişuri (Repede, Negru şi Alb), la care se adaugă , în nord, Barcăul şi Ierul.

Cel mai important râu al teritoriului analizat este Mureşul, cu o lungime pe teritoriul României de 761 km (al doilea după Dunăre) şi un debit mediu anual, la Arad , de 185 mc/s (al treilea după Dunăre şi Siret). Îşi culege apele din unităţi variate de relief, din toate spaţiile Carpatice (Orientali, Meridionali şi Occidentali), apoi din Depresiunea Transilvaniei, Dealurile de Vest şi Câmpia de Vest, afluenţii mai importanţi ai Mureşului fiind Târnavele (Mică şi Mare), Sebeşul şi Streiul, pe stânga, Arieşul şi Ampoiul, pe dreapta. Cu Bega, care izvorăşte din Munţii Poiana Ruscă, canalizată pe circa 90 km între Chizătău şi graniţa cu Iugoslavia, se încheie seria râurilor ce ajung în Dunăre prin intermediul Tisei.

O parte însemnată din teritoriul Banatului este drenată de Timiş, Caraş, Nera şi Cerna, care sunt afluenţi direcţi ai Dunării, iar sudul şi estul Transilvaniei aparţine, în bună măsură ,

bazinelor superioare ale Jiului și Oltului, care pot fi considerate ca râuri ale unor depresiuni bine conturate: Petroșani (Jiu), Ciuc, Brașov și Făgăraș (pe Olt).

Râurile menționate au fost supuse, în ultimele decenii, unor puternice transformări prin amenajările hidroenergetice realizate. Astfel, pe Someșul Cald (împreună cu Someșul Rece formează Someșul Mic) și apoi pe Someșul Mic au fost ridicate o serie de baraje în spatele cărora s-au format lacurile corespunzătoare: Fântânele (884 ha), cu hidrocentrală de 220 MW la Mărișelu, Tarnița (45 MW), Someșul Cald (12 MW), Gilău I și II, Florești I și II (toate însumând circa 20 MW). Amenajarea Someșului Mic, pe lângă producția importantă de energie electrică, are un rol deosebit în regularizarea debitelor și aprovizionarea cu apă de calitate a celui mai important oraș al Transilvaniei (Cluj-Napoca), precum și a altor localități din vecinătate. Potențialul hidraulic al bazinului superior și mijlociu a Crișului Repede a fost valorificat aproape în totalitate. În acest scop, pe Valea Drăganului (la Floroiu) a fost ridicat un baraj din beton în arc cu dublă curbură, cu o înălțime de 120 m, în spatele căruia s-a format lacul Drăgan (volumul fiind de 110 mil. mc) ca retenție principală. Pe baza acestei acumulări, din care apa este trecută în V. Iadului, funcționează hidrocentralele Remeți (100 MW), Munteni I (58 MW) și Munteni II (0,7 MW). Amenajarea Crișului Repede este continuată în Depresiunea Oradea-Borod, unde s-au realizat lacurile Lugașu de Jos (cu hidrocentrala corespunzătoare de 18 MW) și Tileagd (tot 18 MW), iar pe canalul de fugă din aval s-au construit alte două unități hidroenergetice (Săcădat de 10 MW și Fughiu, 10 MW). Întreaga amenajare a Crișului Repede, pe lângă producția de energie electrică, are un rol foarte important în aprovizionarea cu apă a orașului Oradea și a împrejurimilor.

Valea Sebeșului, care își adună apele din nordul Grupei Parângului, a intrat în circuitul folosințelor complexe în deceniile al optulea și al nouălea. De-a lungul acesteia au fost ridicate patru baraje de diferite dimensiuni, în spatele cărora s-au format „mările montane” corespunzătoare, ce permit funcționarea a tot atâtea hidrocentrale. Se remarcă, în primul rând, barajul Oașa, din anrocamente, cu mască de beton armat (lățimea de bază fiind de 250 m, la coronament de 10 m, iar înălțimea de 91 m), în spatele căruia s-a format lacul Oașa (o suprafață de 447 ha și un volum util de 136 mil mc apă), pe baza apei acestuia funcționând hidrocentrala Gâlceag (150 MW). În aval, amenajările următoare sunt: barajul Tău-Șugag (78 m înălțime, din beton, în arc), Lacul Tău și Hidrocentrala Șugag (150 MW), Barajul Obrejii de Căpâlna cu lacul omonim și Hidrocentrala Săsciori (42 MW) și Barajul Petrești și Hidrocentrala Petrești (4 MW).

De-a lungul Râului Mare (afluent al Streiului), care dispune de un potențial hidroenergetic ridicat, a fost edificată, începând cu anul 1975, Amenajarea hidroenergetică Râul Mare Retezat, care constă în construirea unui foarte mare baraj din anrocamente cu miez de argilă, în inima Munților Retezat-Godeanu (are la bază lățimea de 570 m, iar coronament 12 m, înălțimea fiind de 167 m) și formarea unui lac în spatele barajului, Lacul Gura Apelor, (cu o

suprafață de 420 ha și un volum de 210 mc), de la care pleacă aducțiunea principală (918,4 km lungime) până la Hidrocentrala Brazi-Retezat sau Râul Mare Retezat, cu o putere instalată de 335 MW, fiind a doua de pe râurile interioare după cea de la Ciunget (510 MW), din Bazinul Lotrului. În aval de Hidrocentrala Brazi-Retezat, în Depresiunea Hațegului, au fost construite alte 10 unități hidroenergetice cu puteri apropiate (11,5 – 15,9 MW), cu funcționare pe seama debitelor uzinate în unitatea principală. Trei dintre ele dispun de lacuri de acumulare: Ostrovul Mic, Păclișa, Hațeg, iar celelalte șapte funcționează pe canalul de fugă: Clopotiva, Ostrov, Cârnești I și II, Totești I și II și Sântămăria- Orlea, toate având o putere instalată de 148,3 MW.

La unitățile analizate ceva mai detaliat, pot fi amintite o serie de alte amenajări hidroenergetice realizate în a doua jumătate a secolului nostru sau în curs de edificare: Firiza (în Maramureș), Colibița (pe Bistrița), Răstolița (versantul sudic al Munților Călimani), Arpașu de Jos, Scoreiu, Voila, Avrig (pe Olt, în Depresiunea Făgăraș), etc., la care trebuie adăugată amenajarea hidroenergetică Bistra Mărului-Timiș.

Alături de lacurile antropice din zona de munte și din unele depresiuni, realizate pentru folosințe complexe, pe teritoriul celor trei provincii geografico-istorice sunt prezente o serie de alte unități lacustre naturale și antropice. Din categoria lacurilor naturale fac parte cele glaciare, localizate în munții Rodnei (Lala, Buhăescu, Galațiului), Făgăraș (Bâlea, 4,7 ha, Capra, Călțun), Parâng (Gâlcescu 3 ha) și Retezat-Godeanu (Bucura, 10,5 ha, Zănoaga, 9 ha,) vulcanice (Sf. Ana, 22 ha, în Masivul Ciomatul Mare, din Munții Harghitei), de baraj natural (Lacul Roșu, 12,6 ha, pe Valea Bicazului), în depresiuni carstice (Ighiu, 5,3 ha, în Munții Trascăului), pe masive de sare (Lacul Ursu de la Sovata), toate în Transilvania. Vechile exploatări de sare, multe din perioada daco-romană, au condus la formarea lacurilor sărate de la Ocna Sibiului, Turda, Ocna Dej (în Transilvania), Ocna Șugatag și Coștiui (Maramureș), iar în secolul nostru au fost realizate iazurile și heleșteiele din Câmpia Transilvaniei (pe văile Fizeșului, Chiochișului, Noroiașului, Pârâul de Câmpie, Racilor și Gădălinului) și Câmpia de Vest, mai ales de-a lungul canalelor Crișurilor și Morilor.

2.3. POPULAȚIA ȘI AȘEZĂRILE

Teritoriul care constituie obiectul acestei lucrări deține 42,1% (100,293 km) și 33,8% (7 723 313 loc) din populația țării, care la Recensământul din 7 ianuarie 1992 a fost de 22 810 035 locuitori. În privința ponderii celor două valori la nivelul provinciilor geografico-istorice, se constată că Transilvaniei îi revine aproape un sfert (23,9%) din suprafața României și 20,1% din populație, Banatului 10,5% și 6,8% iar Crișanei și Maramureșului 7,7% și 6,9%, aceste unități constituind sub toate aspectele, componente esențiale ale teritoriului țării noastre. Față de densitatea media a populației României (95,5 loc/km), toate cele trei provincii înregistrează valori mai reduse: 80,3 loc/kmp în Transilvania, 62,6% loc/kmp în Banat și 86,5% în Crișana-Maramureș, situație determinată de cuprinderea pe teritoriul acestora în întregime a Carpaților Occidentali și aproximativ jumătate sau chiar peste din Carpații Orientali și Meridionali, la care se mai adaugă și sporul natural mai scăzut, din Banat și arealele din vecinătatea acestei provincii.

La nivelul județelor se înregistrează, însă, valori destul de diferite de la o situație la alta, cele mai ridicate fiind specifice județelor Brașov (120 loc/kmp) și Cluj (110 loc/kmp), datorită industrializării și urbanizării mai pronunțate, urmate de Mureș (90 loc/kmp), Sibiu (83 loc/kmp), Timiș (80 loc/kmp), precum și cele trei județe din Crișana-Maramureș; Bihor (85 loc/kmp), Satu Mare (91 loc/kmp) și Maramureș (86 loc/kmp). Valorile cele mai reduse ale densității apar în cazul județelor Caraș-Severin (44 loc/kmp), Harghita (52), Alba (66), Bistrița-Năsăud (61), Covasna (62), Sălaj (69), și Arad (63), în timp ce Hunedoara înregistrează 78 loc/kmp, aceste unități administrativ-teritoriale fiind situate în totalitate sau în bună măsură în zona montană. În situația județelor Arad și Caraș-Severin se adaugă și comportamentul geodemografic specific al provinciei din care fac parte, teritoriul Banatului fiind cunoscut de circa un secol ca având un spor natural redus. De altfel, evoluția populației din sud-vestul României se înscrie în ceea ce este definit ca tip geodemografic bănățean, caracterizat prin natalitate redusă și mortalitate ridicată. Pentru exemplificare, notăm că în anul 1993 s-au înregistrat sporuri naturale accentuat negative în toate cele trei județe din Banat:

- 5,3‰ în Arad (9,9‰ născuți vii și 15,2‰ decedați),
- 3‰ în Caraș-Severin (10,1‰ și 13,1‰) și
- 2,3‰ în Timiș (10,1‰ și 12,4‰)

Populația celor trei provincii trăiește 118 orașe (45,5% din totalul de 260 câte sunt în România) și în 5 174 de sate (aproape 40% din cele peste 13 000 câte are România). Acestea sunt repartizate diferit de la o provincie la alta, în Transilvania fiind prezente

75 orașe și 3 362 sate, în Banat 22 și 895, iar în Crișana-Maramureș 21 și 917, situația menționată fiind condiționată, în primul rând, de mărimea celor trei unități. Pentru o exprimare mai clară a acestei probleme, trebuie avut în vedere gradul de urbanizare la nivelul provinciilor și al județelor. Astfel, urbanizarea în Transilvania deține 60,2%, cu valorile cele mai ridicate înscriindu-se județele Brașov (76,4%) și Hunedoara (75,6%), care și ocupă primele locuri din România. Urmează apoi județele Sibiu (68,3%), Cluj (67,5%), Alba (55,4%), după care acest indice scade sub media țării în Covasna, Harghita, Mureș și Sălaj, iar în Bistrița-Năsăud se înregistrează valoarea cea mai redusă (37%). În Banat, gradul de urbanizare se înscrie cu 56,3% (60,6% în Timiș, 56,4% în Caraș-Severin și 52,2% în Arad), iar în Crișana-Maramureș aproape jumătate din populație (49,6%) trăiește în mediul urban (48,9% în Bihor, 53,1% în Maramureș și 46,3% în Satu-mare).

Cele 75 de orașe ale Transilvaniei sunt repartizate diferit la nivelul județelor, numărul cel mai ridicat (13 orașe) revenind Hunedoarei, care este urmat de Alba, Brașov, Harghita și Sibiu (câte 9), Mureș (7), Cluj (6), Covasna (5), Sălaj și Bistrița (câte 4). Urmărirea acestora în raport cu factorul de relief pune în evidență prezența unei repartiții inelare, în ansamblu, în depresiunile și dealurile submontane: Cluj-Napoca, Gherla, Dej, Beclean, Bistrița, Reghin, Sovata, Odorheiul Secuiesc, Rupea, Făgăraș, Victoria, Avrig, Tâlmaciu, Sibiu, Sebeș, Alba Iulia, Aiud, Ocna Mureș, Câmpia Turzii și Turda. Inelul este dublat pe latura estică prin prezența orașelor din depresiunile intramontane ale Carpaților Orientali: Toplița, Gheorgheni, Bălan, Miercurea Ciuc, Băile Tușnad, Sfântul Gheorghe și Brașov, în vecinătatea acestuia din urmă fiind situate și alte orașe: Codlea, Predeal (1033 m, orașul la cea mai mare altitudine pe teritoriul României). Râșnov, Săcele, Zărnești, Baraolt, Covasna, Târgu Secuiesc și Întorsătura Buzăului. În interiorul inelului pericarpatic, intern menționat sunt prezente unele aliniamente de orașe situate de-a lungul văilor: Blaj, Copșa Mică, Mediaș, Dumbrăveni, Sighișoara, Cristuru Secuiesc (pe Târnava Mare), Luduș, Iernut, Târgu Mureș (pe Mureș). De asemenea, o parte din orașe sunt situate la exteriorul inelului: Năsăud și Sângeorz Băi (Someșul Mare), Orăștie, Simeria și Deva (în culoarul Orăștie), Hunedoara și Deva, Zlatna, Abrud, Câmpeni, Huedin, Jibou, Zalău, Cehu Silvaniei și Șimleul Silvaniei. În depresiunea Petroșani s-a format o grupare urbană: Petroșani, Aninoasa, Lupeni, Petrila, Uricani și Vulcan.

În Banat sunt prezente 22 orașe (câte 8 în Arad și Caraș-Severin și 6 în Timiș), iar în Crișana-Maramureș 21 orașe (9 în Bihor, 8 în Maramureș și 4 în Satu Mare). Partea de vest a României se caracterizează prin existența unui aliniament de orașe al Câmpiei de Vest: Satu-Mare, Carei, Valea lui Mihai, Oradea, Salonta, Chișineu-Criș, Arad, Timișoara și Deta, față de care unele sunt situate spre est: negrești-Oaș și Tășnad (în județul Satu-Mare), Seini, baia Mare, Baia Sprie, Căvnic, Târgu Lăpuș, Sighetul Marmăției, Borșa și Vișeu de Sus (Maramureș), Marghita, Aleșd, Beiuș, Ștei, Vașcău și Nucet (Bihor), Ineu, Sebiș, Pâncota, Lipova (Arad), Lugoj

și Buziaș (Timiș), Reșița, Anina, Băile Herculane, Borșa, Caransebeș, Moldova Nouă, Oravița și Oțelul Roșu (Caraș Severin), iar altele spre vest: Curtici și Nădlac (Arad), Jimbolia și Sânnicolaul Mare (Timiș).

Privitor la altitudinea medie a principalelor orașe se constată că valorile cele mai ridicate se înregistrează la Miercurea Ciuc (665 m), Petroșani (650 m), Brașov (625 m) și Sfântul Gheorghe (555 m), apoi la Făgăraș (430 m) și Sibiu (415 m), după care se scad la sub 400 m la Sighișoara (375 m), Cluj-Napoca și Bistrița (360 m), Târgu Mureș și Turda (330 m) și sub 300 m la Alba Iulia (235 m), Baia Mare (225 m), Dej (285 m), Deva (220 m), Hunedoara (245 m), Mediaș (285 m), Reșița (245 m), Zalău (1275 m), Sighetul Marmației (270 m) etc. Orașele din Câmpia de vest sunt situate la altitudinile medii cele mai reduse: Satu Mare (123 m), Oradea (150 m), Arad (107 m) și Timișoara (90 m).

Dimensional, pe cuprinsul celor trei provincii s-au dezvoltat trei orașe cu peste 300 mii locuitori (în anul 1993): Timișoara (325 359 loc), Brașov (324 104 loc) și Cluj-Napoca (321 850 loc), acestea deținând 22% din totalul populației urbane a provinciilor analizate (4 422 506 loc). Unul dintre orașe – Oradea (221 559) – se înscrie în categoria cuprinsă între 200-300 mii loc (5%), iar alte cinci au între 100 și 200 de mii locuitori: Sibiu (168 619) și Târgu Mureș (165 502 loc), în Transilvania, Baia Mare (150 018) și Satu Mare (131 386 loc), în Crișana-Maramureș și Arad (188 609 loc), în Banat, acestea din urmă înscriindu-se cu 18,2% din totalul urbanului celor trei provincii geografico-istorice. În sinteză, categoria orașelor mari, cu peste 100 mii locuitori, dețin aproape jumătate (47,2%) din populația urbană a Transilvaniei, Banatului și Crișanei-Maramureș.

Orașele mici sunt în număr de 38, ele deținând 36,9% (1 633 563 loc) din totalul populației urbane a celor trei provincii. Trebuie remarcat însă că numai 11 dintre ele depășesc 50 mii locuitori, unele apropiindu-se chiar de 100 mii: Alba Iulia (72 458), Bistrița (87 071), Turda (62 088), Sfântu Gheorghe (68 282), Deva (77 737), Hunedoara (81 970), Petroșani (52 671), Zalău (69 997) și Mediaș (63 877), în Transilvania; Reșița (97 029) și Lugoj (51 460), în Banat. O parte din aceste orașe și-au sporit numărul de locuitori numai începând cu anul 1968, când au devenit centre de jude: Alba Iulia, Bistrița, Sfântu-Gheorghe și Zalău. Obișnuit, creșterea numărului de locuitori, în numai două decenii, a fost de 3-4 ori, urmare a înregistrării unui proces intens de industrializare și a unui aport însemnat de populație din mediul rural.

Categoria orașelor mici, în număr de 71, din care 40 în Transilvania, 17 în Banat și 14 în Crișana-Maramureș, participă numai cu 15,9% la formarea populației urbane a celor trei provincii. Unele dintre ele depășesc 15 000 loc: Ocna Mureș, Râșnov, Toplița, Brad, Luduș, Șimleul Silvaniei, Avrig și Cisnădie, în Transilvania; Marghita, Baia Sprie și Vișeu de Sus, în Crișana-Maramureș; Bocșa, Moldova Nouă și Oravița, în Banat, în timp ce altele coboară sub 5

000 loc: Băile Tușnad (1 895 locuitori, cel mai mic oraș din România) și Borsec din județul Harghita, Ocna Sibiu, 4 400 loc (Sibiu) și Nucet, 2 828 (Bihor).

Așezările rurale sunt răspândite peste tot în cele trei provincii, începând de la altitudinea de aproximativ 70 m (defileul Dunării și părțile mai joase ale Câmpiei Banatului) și până peste 1 400 m în spațiul montan. De altfel, în bazinul superior al Arieșului (Munții Bihorului), la izvoarele Văii Albac, este prezentă localitatea Petreasa, considerată a fi așezarea e altitudine pe teritoriul României (1 400 m).

Satele sunt foarte vechi pe teritoriul României, prezența lor fiind amplu dovedită, pentru toate perioadele, prin numeroase urme arheologice și însemnări documentare, așa cum se va demonstra pe întregul parcurs al acestei lucrări. Fără a intra în analiza acestei probleme, menționăm numai faptul că în toate provinciile se remarcă masiva menționare documentară a așezărilor în perioada secolelor XII-XV, când înregistrarea a fost mai semnificativă. Ori, după cea mai simplă logică, o populație mai puțin numeroasă ajunsă în Panonia și în mod corespunzător, în număr și mai mic venită pe teritoriul analizat, ar fi fost în măsură să înființeze, într-o perioadă redusă de timp, mulțimea de așezări din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș. Drept dovadă a acestei situații este și faptul că cei veniți dinspre vest au fost obligați să aducă populație de altă origine, în primul rând germană, care a fost așezată în fața pasurilor carpatice: Rodna și Bistrița pentru pasurile Rotunda și Tihuța, Reghin pentru Pasul Borsec și Defileul Toplița-Deda, Brașov pentru culoarul Bran-Rucăr (P. Giuvala), Sibiu pentru Pasul Turnu Roșu. Trebuie făcută mențiunea că regii maghiari i-au așezat pe secui în depresiunile Giurgeului, Ciucului și în compartimentul estic al Depresiunii Brașov (Depresiunea Târgu Secuiesc) pentru apărarea pasurilor Bicz, Ghimeș-Palanca și Oituz.

Satele sunt răspândite destul de neuniform pe suprafața celor trei provincii geografico-istorice, situația fiind determinată, în primul rând, de factorul orografic și hidrografic, la care se adaugă, cu importanța sa corespunzătoare, factorul istorico-social., mai cu seamă dacă se are în vedere că aceste teritorii au fost supuse aproape permanent unor presiuni din exterior, populația autohtonă fiind nevoită să se fixeze în locuri adăpostite față de drumurile principale. Raportând populația rurală totală a provinciilor (3 263 028 loc, în anul 1993) la cele 5 174 de sate rezultă o medie de 631 loc/sat, valoare ce este diferită de la o provincie la alta: 871 loc/sat în Crișana-Maramureș, 744 în Banat și 536 în Transilvania.

Coborând analiza la nivelul județelor, se constată diferențieri mai pregnante, valoarea cea mai redusă (258 loc/sat) înregistrându-se în jud. Alba (182 782 loc în 707 sate), iar cea mai ridicată în jud. Maramureș, fiind de 1 063 loc/sat (254 055 loc în 239 sate). Valori simțitor mai ridicate față de medie sunt specifice în județele Satu Mare (934 loc/sat), Timiș (851) și Arad (842), condiționate de prezența satelor mai mari din Câmpia de Vest, în bună parte de tip adunat, unele dintre ele și cu mici unități industriale, iar în Satu Mare se adaugă și mărimea și

frumusețea satelor din depresiunea Oaș. În aceeași condiție stau și județele Brașov (978 loc/sat), Covasna (888) și Bistrița Năsăud (845), în primul caz fiind vorba de dispunerea așezărilor în șesurile depresionare ale Brașovului și Făgărașului, de existența unor activități industriale, în al doilea motivația fiind, în ansamblu, tot de natură orografică (Depresiunile Târgu Secuiesc, Baraolt etc.), iar în al treilea se remarcă dezvoltarea unor sate de-a lungul văilor ce intră în dealuri și în munte (Someșul Mare, Ilva, Bistrița), în unele cazuri și în Câmpia Transilvaniei. Dacă n-ar apare situații de risipire a unora dintre așezări (Culoarul Bran-Rucăr și Platforma Poiana Mărului, unele areale din Munții Bârgăului și sudul munților Rodnei), în județele Brașov și Bistrița Năsăud s-ar înregistra valori simțitor mai ridicate ale mediei de locuitori/sat.

Pentru județul Alba, la care se alătură și județul Hunedoare (281 loc/sat), media redusă a numărului de locuitori/sat este o consecință a frecvenței ridicate a satelor de tip risipit, specifice în Țara Moșilor (în tot Bazinul Arieșului), pe versantele estice ale Munților Trascău și în Munții Metaliferi, precum și în estul Munților Poiana Ruscă, în cunoscuta „Țara Pădurenilor”. Fenomenul de risipire apare foarte bine reprezentat în Munții Gilăului, pe platforma Măguri-Mărișel (satele Măguri și Mărișel) și în Munții Pădurea Craiului Zece Hotare), această situație, ca și numărul ridicat de sate din Munții Banatului, Podișul Someșan, unele areale din Câmpia Transilvaniei și Podișul Târnavelor etc., determinând o medie mai redusă pentru județele suprapuse acestor teritorii: Cluj (551 loc/sat), Sălaj (549), Mureș (582) și Caraș-Severin (540).

Dacă în zonele montane, cu excepția depresiunilor și a culoarelor de vale, numeroase sate sunt de tip risipit, iar în cele de dealuri sunt, în ansamblu, de tip răsfirat, înșiruite de-a lungul văilor, în zonele de câmpie s-au dezvoltat sate mari, de tip adunat, caracteristice mai ales în Câmpia Banatului, unde s-a impus sistematizarea și geometrizarea încă din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, în perioada stăpânirii habsburgice.

Având în vedere criteriul dimensiunii, satele din cele trei provincii se încadrează sistemului general de clasificare, remarcându-se așezările rurale mici (sub 500 loc), specifice spațiilor montane și dealurilor mai înalte, acestea fiind supuse, în ultimele decenii, unui proces intens de depopulare. Foarte numeroase dintre așezările rurale din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș fac parte din categoria satelor mijlocii (500-1 500 loc), acestea reducându-și, de asemenea, numărul de locuitori pe măsura îndepărtării lor de centrele urbane, care n-a permis deplasarea zilnică pentru lucru a populației, astfel încât aceasta a fost obligată să emigreze definitiv spre orașele cu dezvoltare accelerată a industriei.

În zonele de câmpie, în depresiunile sub montane sau intramontane, de-a lungul unor culoare de vale, precum și în apropierea unor centre urbane importante, s-au dezvoltat sate mari (1 500 – 4 000 loc) și foarte mari (peste 4 000 loc). Privitor la ultima categorie, arealul cel mai important aparține depresiunii Maramureș, unde sunt prezente 10 sate cu peste 4 000 loc (17% din totalul de 60 câte sunt în cele trei provincii). Sunt amplasate de-a lungul celor două văi ale

depresiunii sau pe unii dintre afluenții acestora: Poienile de Sub Munte (10 561 loc.), Repedea (4 853), Ruscova (5183), Vișeu de Jos (5 731) și Moisei (8 961), pe Valea Vișeuului; Rona de Sus (4 155), Bârsana (4 506), Ieud (4 492), Săliște de Sus (5814) și Săcel (4126), pe Valea Izei. De-a lungul sectoarelor montane ale văilor Someșului Mare și Bistriței s-a construit un al doilea areal de concentrarea acestei categorii de așezări: Telciu (4 024 loc), Feldru (5 937), Maieru (5 598), Rodna (6 138), Prundu Bârgăului (4 893) și Bistrița Bârgăului (4 002). Ambele areale s-au caracterizat în mod constant prin sporuri naturale ridicate și sporuri migratorii reduse, acestea și imprimând caracteristici corespunzătoare județelor Maramureș și Bistrița-Năsăud. Un alt areal semnificativ apare în județul Harghita (șapte așezări), amplasate în depresiunile intramontane Giurgeu (Remetea 6 498 loc, Ditrău 6 068, Joseni (5 406), Ciumani (4 817) și Ciuc (Sândominic 6 676 și în dealurile subcarpatice (Corund 5 008 și Zetea 4 603).

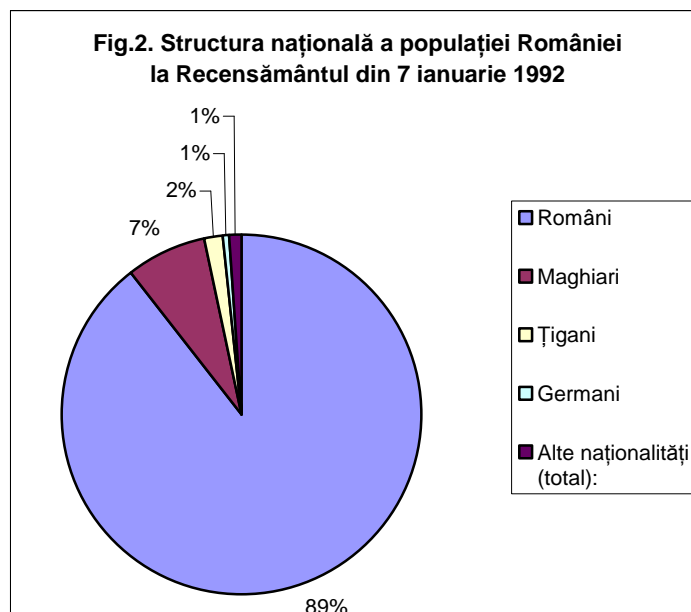
Pe cuprinsul Transilvaniei, în afara celor două județe menționate, așezările foarte mari s-au constituit în apropierea centrelor urbane mai importante sau ca urmare a dezvoltării unor activități industriale: Feldioara (4 708 loc), Ghimbav (5 380) și Prejmer (4 841), în apropiere de Brașov; Jina (4 348) și Rășinari (5 468) ca mari sate de oieri, în vecinătatea Sibiului; Cristești (4 690), Sâncraiu de Mureș (4 098), Sângeorgiu de Mureș (7 120) și Sângeorgiu de Pădure, în județul Mureș; Gilău (5 719), Mihai Viteazu (4 304) și Vișoara (4 874) în Cluj; Crasna (4 400) și Sărmășag (4 918) în Sălaj; Ghelița (4 380) și Zagon (4 092) în județul Covasna. În județul Alba apare o singură localitate din această categorie (Petrești 4 120 loc), iar în Hunedoara nu sunt prezente asemenea sate.

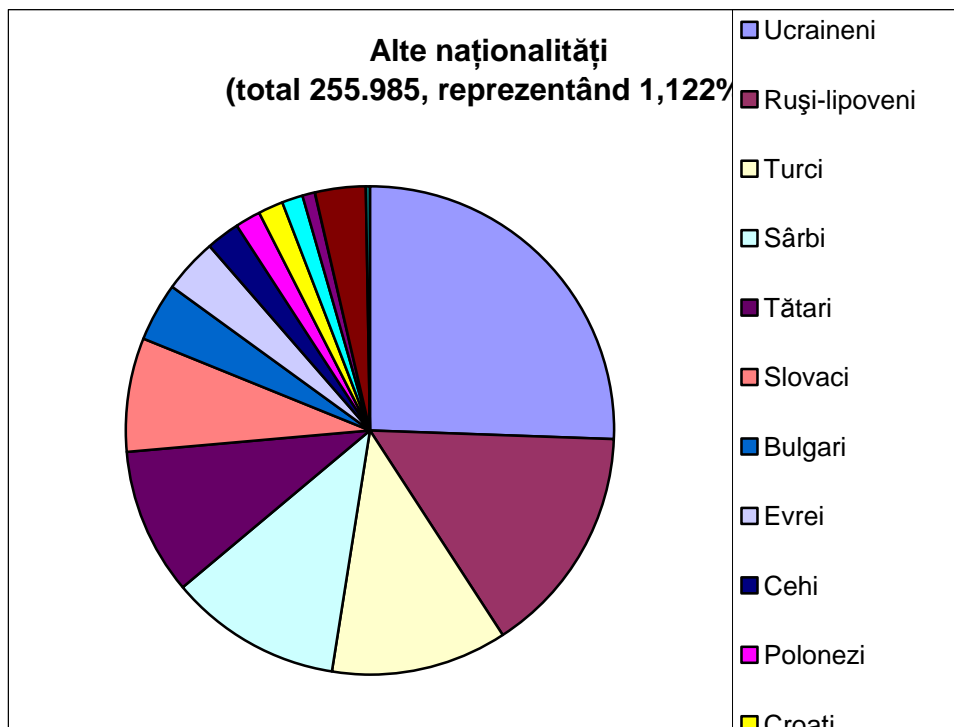
La cele 30 de sate foarte mari din Transilvania și 10 din depresiunea Maramureș se adaugă alte 20 de sate, care s-au dezvoltat pe fața vestică a teritoriului României. Acestea sunt amplasate fie în depresiunile dinspre dealuri sau munte: Bixad (4 710 loc), în Depresiunea Oaș și Tileagd (4 040) în depresiunea Oradea-Borod, fie la limita Câmpiei de Vest cu Dealurile de Vest: Turț (5 816), Ardud (4 102), Săcueni (7 216), Diosig (6 237), Tinca (4 494), Șiria (5 030), Giarmata (4 228) și Recaș (5 085), iar un număr destul de însemnat sunt prezente în plină zonă de câmpie: Livada (5 187 loc), Șimand (4 049), Sântana (10 877), Pecica (11 472), Vladimirescu (5 559), Vinga (4 132), Dudeștii Vechi (4 450), Periam (4 589), Variaș (4 030), și Gătaia (4 044).

Față de aspectele urmărite, în privința cunoașterii populației, este necesar să fie avute în vedere încă două probleme din acest domeniu, respectiv structura națională și structura pe religii (confesională) a populației din cele trei provincii geografico-istorice.

Structura națională, așa cum s-a subliniat și anterior, pune în evidență, cu claritate, caracterul unitar al României, populația românească deținând 89,47% din totalul locuitorilor (22 810 035 la Recensământul din 7 ianuarie 1992), maghiarilor revenindu-le 7,11%, Țiganilor 1,76%, germanilor 0,53% iar categoria altor minorități înscriindu-se cu 1,12%.

Români	20.408.542	89,472
Maghiari	1.624.959	7,124
Țigani	401.087	1,758
Germani	119.462	0,524
Alte naționalități (total):	255.985	1,122
Ucraineni	65.764	0,288
Ruși-lipoveni	38.606	0,169
Turci	29.832	0,131
Sârbi	29.408	0,129
Tătari	24.596	0,108
Slovaci	19.594	0,086
Bulgari	9.851	0,043
Evrei	8.955	0,039
Cehi	5.797	0,025
Polonezi	4.232	0,019
Croați	4.085	0,018
Greci	3.940	0,017
Armeni	1.957	0,009
Alte naționalități	8.602	0,038
Naționalitate nedeclarată	766	0,003

Românii sunt absolut majoritari în toate provinciile geografico-istorice: peste 97% în Moldova, Muntenia și Oltenia, 91% în Dobrogea, 82% în Banat, 72% în Transilvania și 70% în Crișana-Maramureș. Această situație se menține și la nivelul județelor, cu excepția celor două unități administrativ-teritoriale din estul Transilvaniei, respectiv Harghita și Covasna, unde este grupată cea mai mare parte din populația maghiară de pe teritoriul României, cunoscută și definită chiar de către maghiari, sub numele de secui. Sub acest aspect fără a intra în detalii și a aduce alte argumente, ne stă la îndemână exemplul din anul 1991 când s-a vorbit și s-a scris frecvent în cercurile minorității maghiare din România despre declararea autonomiei teritoriale a unei „Țări a Secuilor” în actualul areal al județelor Covasna și Harghita. Și în prezent, prin toate mijloacele interne și externe, „reprezentanții” minorității maghiare insistă pentru drepturi colective și autonomie teritorială, fără a avea în vedere prezența absolut majoritară a populației românești, precum și faptul că maghiarilor le sunt asigurate toate condițiile pentru păstrarea propriei identități.

În toate județele din estul și sudul țării, românii depășesc 96%, mai puțin Constanța (91,7%), unde alături de români trăiesc turci (3,2%) și tătari (3,2%). Sunt destul de numeroase județele din Oltenia, Muntenia, Moldova și Dobrogea în care românii dețin chiar peste 98%: Gorj, Vâlcea, Argeș, Olt, Prahova, Brăila, Galați, Vrancea, Vaslui, Iași, Neamț, Botoșani, Tulcea etc. Se desprinde, din cele menționate, că minoritățile naționale sunt nesemnificative în toate județele situate în estul și sudul României, la nivelul provinciilor acestea deținând: 1,51% în

Moldova, dintr-o populație totală de 4 786 200 locuitori; 2,2% în Muntenia, din 6 823 239 loc 1,74% în Oltenia, din 2 457 515 loc. Și 9,14% în Dobrogea, din 1 019 776 locuitori.

**Structura națională a populației din Transilvania, Banat
și Crișana-Maramureș, în valori absolute și %
(Recensământul din 7 ianuarie 1992)**

Provincii	Populația totală	Români	Maghiari	Romi (țigani)	Germani	Alte naționalități
Transilvania	4.579.565	3.306.949	1.095.176	128.408	41.607	7.425
	100	72,2	23,9	2,8	0,9	0,2
Banat	1.563.997	1.279.558	131.753	35.937	48.050	68.699
	100	81,8	8,4	2,3	3,1	4,4
Crișana-Maramureș	1.579.751	1.097.635	376.997	38.320	19.360	47.439
	100	69,5	23,9	2,4	1,2	3
Total	7.723.313	5.684.142	1.603.926	202.665	109.017	123.563
	100	73,6	20,8	2,6	1,4	1,6

Având în vedere condițiile istorico-sociale în care au evoluat Transilvania, Banatul și Crișana-Maramureș, unde în decursul timpului la populația autohtonă românească s-au adăugat populații minoritare venite din afară, este necesar să fie analizată ceva mai detaliat structura națională a celor trei provincii, cu scopul de a înlătura interpretările de tot felul asupra acestei probleme.

Cele trei provincii, cu o suprafață totală de 100 293 kmp (42,1% din teritoriul României), au o populație de 7 723 313 locuitori (33,8% din cea a României), din care: 5 684 142 (73,6%) români, 1 603 926 (20,8%) maghiari, 202 665 (2,6%) romi (țigani), 109 017 (1,4%) germani, iar 123 563 (1,6%) sunt minorități naționale (ucraineni, sârbi, slovaci, bulgari, cehi, croați, evrei, etc. (tabelul 1).

La nivelul județelor din Transilvania, frecvența cea mai ridicată a populației românești se înregistrează în Hunedoara (92%), Alba și Bistrița-Năsăud (90%), Sibiu (88%), Brașov (86%), urmate de Cluj (78%), Sălaj (72%) și Mureș (52%), în timp ce în Harghita (14%) și Covasna (23%) românii sunt modest reprezentați. De altfel, ca o constatare de ansamblu, în cele două județe nu au loc nici minoritățile naționale, altele decât maghiarii (secuii). Pentru exemplificare, notăm că romii (țigani) sunt cei mai „reprezentativi”, deținând 1,1% (2 641 persoane) în Covasna și tot 1,1% (3 827) în Harghita, în timp ce germanii numără, în aceeași ordine a județelor, 252 și 199 persoane, ucrainenii 28 și 29, sârbii 12 și 8, slovaci lipsesc în Covasna, iar în Harghita sunt 6, evreii 21 și 24, bulgarii 2 și 2, cehii 1 și 4 etc. Se desprinde, cu claritate, modalitatea în care au fost rezolvate întotdeauna problemele de acest fel în cuprinsul celor două județe.

Județele din Banat se înscriu cu 80-90% populație românească: 87% în Caraș-Severin și câte 80% în Timiș și Arad, iar cele din Crișana-Maramureș dețin 81 în Maramureș, 66 în Bihor și 58% în Satu Mare, pe teritoriul acestor județe, așa cum se va menționa în continuare, fiind prezenți fie minoritari maghiari și germani (Timiș, Arad și Satu Mare), fie maghiari și romi (Bihor) sau ucraineni (Maramureș).

Minoritatea maghiară, cea mai numeroasă de pe teritoriul României în cadrul minorităților naționale, este concentrată aproape în totalitate în cele trei provincii, deținând, câte 23,9% în Transilvania și Crișana-Maramureș și 8,4% în Banat (tabelul 1). Urmărită în valori absolute, se constată că numai 21 033 maghiari, din totalul de 1 624 959 câți sunt în România, trăiesc în Moldova (6 471), Muntenia (11 107), Oltenia (1 544) și Dobrogea (1 911). Mai este necesară și mențiunea că 41 (8 585) din cei 21 033 maghiari din afara Transilvaniei, Banatului și Crișanei-Maramureș trăiesc în București. Din cele arătate pot fi desprinse două observații destul de semnificative, prima constând în faptul că apare o anumită rezistență din partea minorității maghiare de a se fixa în aceste părți ale României, iar a doua că este necesar să fie înlăturat falsul privind numărul ridicat al maghiarilor din capitala țării. În rândul unor persoane, adesea chiar dintre intelectuali, a fost vehiculată ideea existenței a aproximativ 200 000 de maghiari în București, spunându-se că ar fi al doilea oraș, după Budapesta, ca număr de prezență a maghiarilor. Deci, oricând și oriunde, este nevoie de știință, de a așeza lucrurile pe făgașul lor firesc. De altfel, în legătură cu asemenea probleme, va fi necesar să mai facem unele precizări pe parcursul analizei noastre.

Pe baza celor menționate, se desprinde concluzia că problema privind repartitia minorității maghiarilor pe teritoriul României, la nivelul unităților administrativ-teritoriale, are relevanță numai pentru cele trei provincii geografico-istorice analizate, respectiv Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș.

În Transilvania sunt concentrați 81,4% (1 095 176 locuitori) din maghiarii ce trăiesc pe teritoriul României (1 624 959), în Crișana-Maramureș 23,2% (376 997), în Banat 8,1% (131 753), iar restul de 1,3% (21 033) trăiesc în celelalte patru provincii ale țării.

Fig.4.

Concentrarea din Transilvania se realizează în primul rând, prin județele Harghita și Covasna, unde maghiarii dețin 84,7% (295 104) din populația județului, respectiv 75,2% (175 502). De asemenea trebuie remarcat că aceste două județe dețin aproape 30% din minoritarii maghiari de pe teritoriul României și 43% din maghiarii din Transilvania. Privitor la această situație, rămâne ca problemă de mediat și de urmărit, pentru cei care înțeleg în mai mică măsură ansamblul de probleme ale acestei concentrări, mai ales dacă se au în vedere condițiile orografice și climatice ale teritoriului cuprins în cele două județe (jumătatea vestică a unei părți din Carpații Orientali și cea estică din Depresiunea Transilvaniei), precum și perioada de fixare a acestor „maghiari” în fața pasurilor carpatice (Bicaz, Ghimeș-Palanca și Oituz), respectiv în depresiunile Giurgeului, Ciucului și Târgu-Secuiesc. Mai poate fi adăugat și faptul că apar deosebiri semnificative în privința fizionomiei, a comportamentului social și chiar a celui economic între maghiarii propriu ziși și locuitorii din cele două județe.

Tot în Transilvania, minoritatea maghiară dispune de o poziție destul de însemnată în județele Mureș (41,4% maghiari dintr-o populație de 610 053 locuitori) și Sălaj (23,7% din 266 797 loc), în timp ce în celelalte șase județe se înregistrează frecvențe mai reduse de 20% (19,9% în Cluj, din 736 301 loc) și chiar sub 10%: Brașov (9,9%), Bistrița-Năsăud (6,5%), Alba (6,0%), Hunedoara (6,2%) și Sibiu (4,3%).

Cele trei județe din Crișana-Maramureș se caracterizează prin ponderi destul de diferite, valoarea cea mai ridicată apărând în Satu Mare (35% maghiari dintr-o populație totală de 400 789 loc) urmat de Bihor (28,4% din 638863 loc) și Maramureș (10,2% din 540 099 loc).

Banatul s-a caracterizat întotdeauna prin populație redusă din rândul minorității maghiare, în prezent frecvența acesteia fiind de 12,5% în județul Arad (61 011 maghiari dintr-un total de 487 617 loc), 9% în Timiș (62 866 din 700 033) și numai 2,1% în Caraș-Severin (7 876 din 376 758 loc). Este necesar să fie subliniat, însă, că în această provincie ca urmare a situației mai deosebite din Iugoslavia de la sfârșitul celui de al doilea război mondial, au fost primiți de către guvernul de atunci al României un număr destul de important de maghiari, fenomenul fiind ascuns multă vreme de către autoritățile comuniste ale perioadei respective. Sunt necesare, în consecință, investigații detaliate în legătură cu această problemă.

S-au prezentat mai pe larg unele aspecte privitoare la minoritatea maghiară din România pentru a evidenția frecvența acesteia în cadrul populației totale a țării și mai cu seamă repartiția ei în teritoriu, cu scopul de a face lumină în mulțimea de afirmații false ce nu au nici un fel de acoperire științifică, ele aparținând unor persoane răuvoitoare sau necunoscătoare a fenomenelor geodemografice românești. Pot fi menționate foarte numeroase exemple de acest fel, noi oprindu-ne însă numai la unul, respectiv la manualul de Geografie pentru clasa a VII-a, apărut la Budapesta în anul 1992, care reprezintă un document oficial. În acest manual, destinat învățământului gimnazial, la capitolul privitor la țara noastră (p. 137) se scrie că în România trăiesc între 2 – 2,5 mil de maghiari. Nu considerăm a fi necesare comentarii asupra acestui neadevăr, dar trebuie să spunem că sunt și alte posibilități de evaluare a minoritarilor maghiari de pe teritoriul României: numărul persoanelor ce au votat pentru partidul minoritarilor din România (U.D.M.R.), recensămintele confesionale ș.a. Ne păstrăm însă crezul în procedeul autoidentificării la efectuarea recensămintelor, deoarece heteroidentificarea nu poate conduce decât la neajunsuri deosebite sau chiar la falsuri inadmisibile.

Împrejurările în care s-a derulat evoluția istorico-socială pe parcursul mai multor secole au condus la așezarea minorității maghiare, alături de populația românească covârșitor majoritară, în cele trei provincii din centrul și vestul țării, astfel încât în prezent raportul pe ansamblul acestor provincii este de un maghiar la cinci locuitori. Este o realitate istorică de care trebuie să se țină seama sub toate aspectele, astfel încât conviețuirea de la nivel de colectivitate și până la persoană să aibă loc într-un cadru de perfectă normalitate.

A doua minoritate de pe teritoriul României, după maghiari, este cea a romilor (țigani), numărând 401 087 persoane (1,76% din populația țării). Romii sunt răspândiți peste tot pe cuprinsul României, obișnuit în centrele urbane mari sau în apropierea acestora, după care prezența lor devine tot mai ne semnificativă pe măsură ce se merge spre ruralul mai îndepărtat. Un asemenea mod de repartiție este determinat de preocupările acestei etnii, participând în mai mică măsură la activitățile direct productive și ocupându-se în bună parte cu comerțul de tip specific sau neavând nici un fel de ocupație. Ca urmare a acestui fapt, creează unele probleme sociale, destul de dificil de a fi stăpânite. Sunt, și se pare că acestea încep să devină ceva mai frecvente, unele rezultate pozitive în privința integrării în viața economico-socială a acestei etnii, moment care corespunde și cu fenomenul de dimensionare a familiilor de țigani.

La nivelul provinciilor, ponderea cea mai ridicată revine Transilvaniei, cu 2,8% din populația totală a acesteia, numărul romilor fiind de 128 408 persoane, valoare care reprezintă 32% din totalul țiganilor ce trăiesc în România. În cadrul provinciei se remarcă județul Mureș, unde frecvența romilor este de 5,7% din totalul populației acestuia. Este, de fapt, județul cu cel mai mare număr de țigani din România (34 798 persoane). Frecvența cea mai ridicată apare, de

asemenea în județele Sibiu (4,1%), Sălaj (3,5%), Alba (3,1%) și Bistrița-Năsăud (2,8%), în timp ce în Hunedoara, Covasna și Harghita dețin în jur de 1%.

În Crișana-Maramureș, numărul total al romilor este de 38 320, reprezentând 2,4% din populația totală a acestei provincii și 9,5% din totalul Țiganilor din România. Să remarcăm, mai întâi, județul Bihor cu 3,4% (21 796 romi din 638 863 locuitori ai județului), urmat de Satu Mare cu 2,5% (9 823), în timp ce în Maramureș apare o frecvență de numai 1,2% (6 701 Țigani).

Banatul, în cele trei județe ale sale, găzduiește 35 937 romi (8,9% din Țiganii României), însemnând 2,3% din populația acestei provincii, cu frecvență mai ridicată în județul Arad (2,7%, 13 325 persoane), urmat de Timiș (2,1%, 14 836) și Caraș-Severin (2,1%, 7 776).

Minoritatea germană s-a redus simțitor în România, în perioada de la 1970 încoace și mai cu seamă în anii 1990 și 1991, când un număr însemnat de etnici germani au emigrat în R.F. Germania. Ca urmare a acestui fapt, în ianuarie 1992 au fost înregistrați numai 119 462 germani, reprezentând 0,5% din populația totală a României (fig.2). Sunt concentrați în aceleași zone în care s-au așezat încă de la venirea lor pe teritoriul țării, respectiv în Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, unde trăiesc 91,2% (109 017 persoane), în timp ce în celelalte patru provincii (Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea) sunt prezenți doare 8,8% (10 445) din totalul germanilor ce trăiesc în România.

La nivelul provinciilor analizate, frecvența cea mai ridicată caracterizează Banatul, unde reprezintă 3,1% (48 050 persoane) din totalul populației provinciei și 40,2% din germanii de pe teritoriul României. La nivelul județelor, germanii (cunoscuți sub numele de șvabi) se înscriu cu 3,8% în Timiș (26 722 persoane), 3,2% (11 936) în Caraș-Severin și 1,9% (9 392) în Arad. Pe teritoriul Transilvaniei, cunoscuți sub numele de sași, sunt prezenți 41 607 germani (0,9% din populația provinciei și 34,8% din germanii ce trăiesc în România). Sunt concentrați în sudul acestei provincii, înregistrând 3,8% în județul Sibiu (17 122 persoane), 1,6% în Brașov (10 059), 0,8% în Alba (3 243), 0,8 în Mureș (4 588) și 0,7% în Hunedoara (3 637), în timp ce în restul județelor numărul lor este aproape nesemnificativ: 954 în Bistrița-Năsăud, 1 407 în Cluj, 252 în Covasna, 199 în Harghita și 146 în Sălaj. Un număr de 19 630 germani (șvabi în județele Satu Mare și Bihor și Țipțeri în Maramureș) trăiesc în Crișana-Maramureș, reprezentând 1,2% din populația provinciei și 16,2% din totalul germanilor din România. Frecvența lor în cele trei județe, din totalul populației acestora este de 3,6% (14 351 persoane) în Satu Mare (în zona Carei-Satu Mare-Ardu), 0,6% (3 416) în Maramureș (Vișeu de Sus) și 0,2% (1 593) în Bihor (îndeosebi la Palota).

Procedând la o recapitulare a celor expuse în privința structurii naționale a teritoriului analizat, se desprinde concluzia că populația este constituită în proporție de 73,6% români, 20,8% maghiari, 2,6% Țigani și 1,4% germani, în timp ce toate celelalte minorități dețin numai 1,6% respectiv 123 563 persoane (tabelul 1).

La nivelul celor trei provincii, categoria altor minorități se înscrie cu 4,4% în Banat, 3,0% în Crișana-Maramureș și numai 0,2% în Transilvania (tabelul 1). În cadrul acestor minorități se remarcă ucrainenii, în număr de 50 372 persoane, ei fiind concentrați în mare măsură în trei județe: Maramureș (36 685 persoane), respectiv într-o serie de localități din Depresiunea Maramureș (Poienile de Sub Munte, Repedea, Bistra, Ruscova, Rona de Sus, Crăciunești, Lunca de Tisa, Valea Vișeuului, Crasna Vișeuului etc.), în Timiș (6 468) și în Caraș-Severin (4 118). În toate cele 10 județe din Transilvania trăiesc numai 792 de ucraineni, în județul Arad fiind 840, în Satu Mare 1 362 și în Bihor 107. Sârbii sunt prezenți așa cum este firesc, în Banat, unde trăiesc 26 716 persoane din totalul de 27 163 câți sunt în cele trei provincii (în Transilvania sunt numai 256 sârbi, iar în Crișana-Maramureș 146). Pe teritoriul Banatului, numărul cel mai ridicat de sârbi revine județului Timiș (17 144), urmat de Caraș-Severin (7 885) și Arad (1 732). În județul Caraș-Severin trăiesc, de asemenea, 3 682 croați, din totalul de 4 030 câți sunt în cele trei provincii (numai 28 în Transilvania și 7 în Crișana-Maramureș, în jud. Timiș fiind 299, iar în Arad 14).

Minoritatea slovacă, în număr de 19 594 persoane pe teritoriul României, este concentrată în proporție de 99,6% (19 510) pe teritoriul celor trei provincii. Mai mult, slovacii sunt în număr de 7 793 în județul Bihor (40% din total), 6 760 în Arad (35%), 2 229 în Timiș (11%) și 1 608 în Sălaj (8%), rezultând că în cele patru județe trăiesc 94% (18 390) din totalul slovacilor din România. În celelalte județe din provinciile analizate sunt prezenți în număr redus, sub 100 persoane, cu excepție în Hunedoara (170), Caraș-Severin (555) și Satu Mare (147), în Covasna, slovacii lipsind, iar în Harghita sunt numai 6. Slovacii, ca și alte minorități naționale, au fost colonizați în perioada stăpânirii habsburgice, cei din județele Arad și Timiș pentru practicarea agriculturii, în acest fel, spre exemplu, dezvoltându-se orașul Nădlac. În Bihor și Sălaj sunt așezați în regiunea Munților Plopiș și Meseș, fiind aduși pentru lucru la pădure, respectiv exploatarea lemnului și fabricarea mangalului, care erau trimise la Budapesta și Viena. Slovacii bihoreni trăiesc, în prezent, în satele Șinteu (99% slovaci), Socet (100%), Huta Voivozi (99,6%), Budai (73%), activând și la exploatarea de lignit din zonă.

În Banat, respectiv în județele Timiș (6 466 persoane), Arad (1 122) și Caraș-Severin (983), trăiesc 78% din cei 9 851 bulgari câți sunt în România, concentrați mai ales la Dudeștii Vechi și Breștea (jud. Timiș). Pe cuprinsul celorlalte două provincii sunt numai 156 în Transilvania și 58 în Crișana-Maramureș. Minoritatea cehă este prezentă, de asemenea, tot în Banat, unde trăiesc 74% (4 273 persoane din totalul de 5 797 câți sunt în România): 63% în Caraș-Severin (3 658), 7% în Timiș (389) și 4% în Arad (226). În Transilvania sunt numai 263 cehi, iar în Crișana-Maramureș 33. Ca și slovacii, minoritatea bulgară și cea cehă au fost colonizate tot în perioada stăpânirii habsburgice a acestor provincii.

Pe cuprinsul celor trei provincii, în mod aproximativ echilibrat și în raport cu mărimea județelor, sunt prezenți evreii, în număr de 2 687, reprezentând 30% din totalul celor existenți în România. Din totalul celor 2 687, un număr de 1 115 trăiesc în cele 10 județe din Transilvania: Cluj (398), Brașov (162), Hunedoara (124), Sibiu (85) etc., apoi 989 în Banat: Timiș (625), Arad (299) și Caraș-Severin (65), iar restul de 583 în Crișana-Maramureș: Bihor (354), Maramureș (150) și Satu Mare (79).

La minoritățile naționale menționate până aici se adaugă, în număr foarte restrâns, altele: 987 ruși-lipoveni (596 în Transilvania, 270 în Banat și 121 în Crișana-Maramureș), 749 polonezi (486, 194 și 69), 529 greci (335, 88 și 106), 224 armeni (165, 48 și 11), 223 turci (125, 86 și 12), 57 tătari (42, 12 și 3) etc.

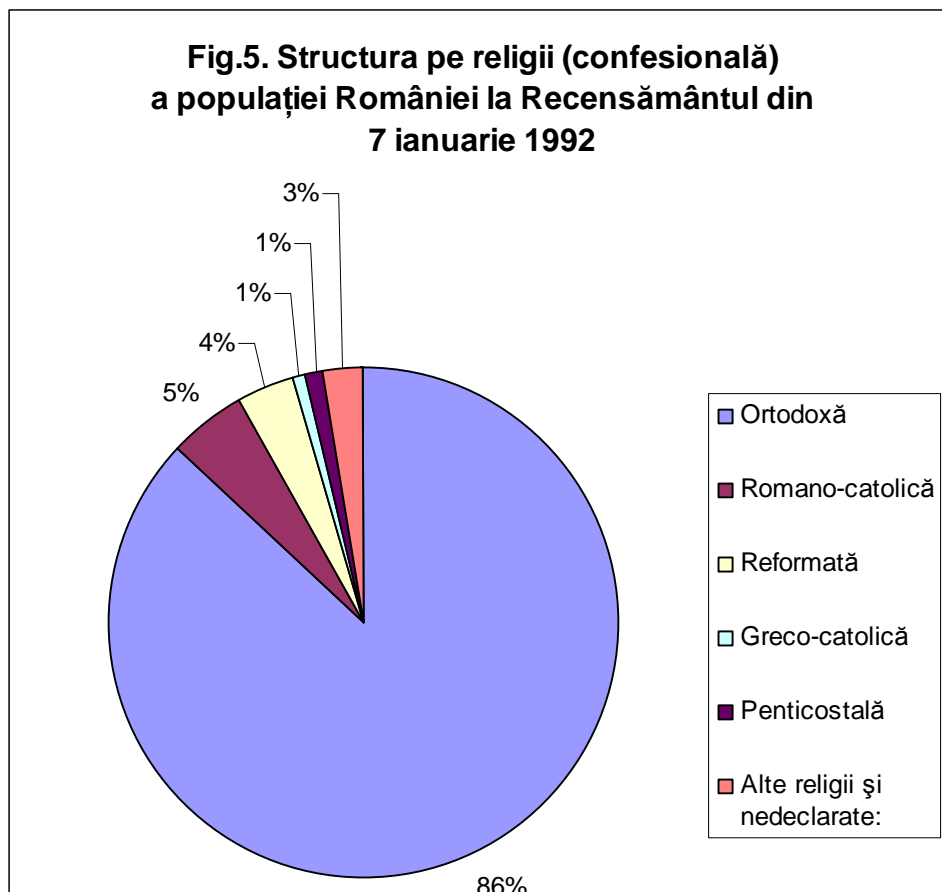
Structura confesională a celor trei provincii a înregistrat modificări însemnate în decursul secolelor, motivate de creștinarea unora dintre minoritățile naționale, de presiunile deosebite din perioada reformei și apoi a contrareformei, de colonizările efectuate în aceste teritorii, iar în perioada de după al doilea război mondial ca urmare a intervenției statului comunist, precum și a proliferării religiilor neoprotestante.

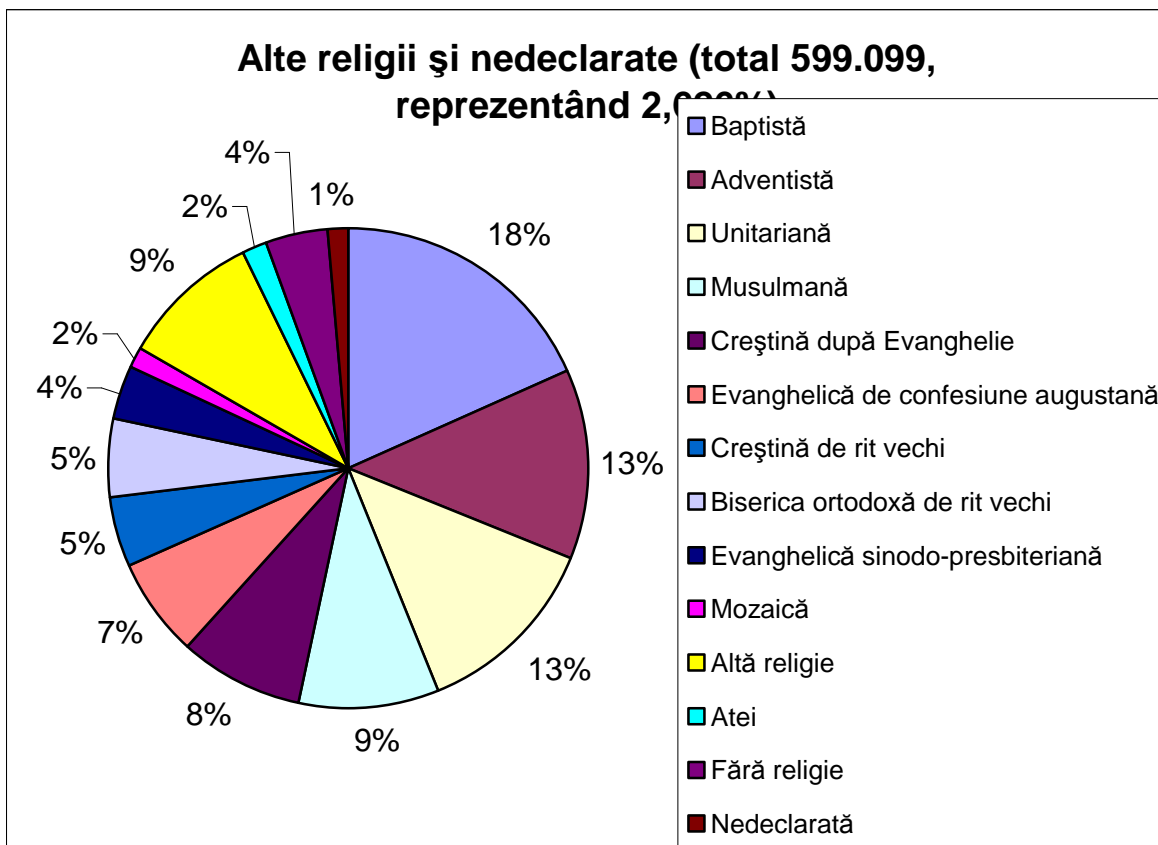
În prezent, pe teritoriul României, se remarcă o dominanță netă a religiei ortodoxă, care deține 86,6% (19,8 mil persoane) din populația României (22 810 035 loc, la Recensământul din 7 ianuarie 1992). Urmează, apoi, religiile: romano-catolică cu 5,1% (1 161 942 persoane), reformată cu 3,5% (802 457), greco-catolică cu 1% (223 327) și penticostală cu 1% (220 824), iar celelalte religii, ateii, cei fără religie și nedeclarați dețin 2,6%, respectiv 599 099 persoane (fig. 5).

Ca și la nivelul țării, religia ortodoxă domină de departe în Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, înscriindu-se cu aproape 70% (5 360 102 persoane, din totalul de 7 723 313), fiind urmată de romano-catolică cu 11,1%, reformată cu 10,3%, greco-catolică cu 2,7%, penticostală 2%, baptistă 1,2%, unitariană 1% și alte religii, ateii, fără religie și religie nedeclarată cu 2,3% (tabelul 2).

În privința situațiilor necuprinse în tabelul 2, la nivelul de ansamblu al celor trei provincii, un număr de 29 180 persoane sunt de religie adventistă (17 994 în Transilvania, 5 972 în Banat și 5 214 în Crișana-Maramureș), 534 musulmană, 12 372 creștină după Evanghelia, 36 264 evanghelică de confesiune augustină (33 531 în Transilvania, 2 214 în Banat și 519 în Crișana-Maramureș), în această categorie înscriindu-se germanii (sașii) din Transilvania, 1 058 creștină de rit vechi, 3 891 ortodoxă de rit vechi, 20 184 evanghelică sinodo-prezbiteriană (14 336 în Transilvania, 5 360 în Banat și 488 în Crișana-Maramureș), 2 763 mozaică (1 136 în Transilvania, 1 003 în Banat și 629 în Crișana-Maramureș). La acestea adăugându-se 45 323 persoane de alte religii, 3 649 ateii, 15 365 fără religie și 4 595 nedeclarată.

Ortodoxă	19.802.389	86,814
Romano-catolică	1.161.942	5,094
Reformată	802.457	3,518
Greco-catolică	223.327	0,979
Penticostală	220.824	0,968
Alte religii și nedeclarate:	599.099	2,626
Baptistă	109.462	0,480
Adventistă	77.546	0,340
Unitariană	76.708	0,336
Musulmană	55.928	0,245
Creștină după Evanghelie	49.928	0,219
Evanghelică de confesiune augustană	39.119	0,171
Creștină de rit vechi	28.141	0,123
Biserica ortodoxă de rit vechi	32.228	0,141
Evanghelică sinodo-presbiteriană	21.221	0,093
Mozaică	9.670	0,042
Altă religie	56.329	0,247
Atei	10.331	0,045
Fără religie	24.314	0,107
Nedeclarată	8.139	0,036

Structura confesională a populației din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, în valori absolute și %

(Recensământ, 7 ianuarie 1992)

Provincii	Populația totală	Ortodoxă	Romano catolică	Reformată	Greco-catolică	Penticostală	Baptistă	Unitariană	Alte religii, fără religie, nedeclarați
Transilvania	4.579.565	3.137.023	494.837	536.595	111.144	71.785	31.785	74.527	122.042
	100	68,5	10,8	11,7	2,4	1,6	0,7	1,6	2,7
Banat	1.563.997	1.220.280	183.792	34.239	15.125	44.600	40.173	671	25.117
	100	78	11,8	2,2	1	2,9	2,5	*	1,6
Crișana-Maramureș	1.579.751	1.002.799	176.306	225.848	80.564	42.758	22.672	780	28.024
	100	63,5	11,2	14,3	5,1	2,7	1,4	*	1,8
Total	7.723.313	5.360.102	854.935	796.682	206.833	158.970	94.630	75.970	175.183
	100	69,4	11,1	10,3	2,7	2	1,2	1	2,3

La nivelul provinciilor geografico-istorice și al județelor, structura confesională este în strânsă corelație cu structura națională. Astfel, spre exemplu, religia ortodoxă deține 78% în Banat, după care coboară sub 70% în Transilvania și Maramureș (tabelul 2), aceasta înscriindu-se cu 87% în Sibiu, 86% în Hunedoara și Alba, 84% în Brașov și Caraș-Severin, 83% în Bistrița Năsăud, 78% în Timiș, 77% în Maramureș, 73% în Arad, 70% în Cluj etc., în timp ce în județele

cu populație maghiară, la care domină religiile romano-catolică și reformată, frecvența este corespunzătoare acestei situații: 13% în Harghita, 22% în Covasna, 50% în Satu Mare (aici 9% revenind religiei greco-catolice, care este specifică tot populației românești) și 51% în Mureș.

Religia romano-catolică, specifică unei bune părți din populația maghiară, apoi germanilor din Banat și Crișana-Maramureș, slovacilor, cehilor, bulgarilor, croaților etc., deține ponderi foarte apropiate în cele trei provincii (tabelul 2). La nivelul județelor se înregistrează diferențieri semnificative, acestea înscriindu-se cu 66% în Harghita, 37% în Covasna, 19% în Satu Mare, 13% în Timiș, 12% în Arad, 10% în Mureș și Bihor etc., dar sub 5% în Alba (1,8%), Brașov (4,6), Cluj (4,5%), Hunedoare (4,9%), Sălaj (3%) și Sibiu (1,8%).

Privitor la religia reformată, spre deosebire de cea romano-catolică, se constată diferențieri destul de pregnante atât în cadrul provinciilor, cât și al județelor, înregistrându-se 14,3% în Crișana-Maramureș, condiționată de prezența populației maghiare în județele Satu Mare și Bihor (19,3% reformați în primul și 19,5% în al doilea rând), 11,7% în Transilvania (34% reformați în Covasna, 29% în Mureș, 20% în Sălaj, 14% în Cluj și 13% în Harghita) și 2,2% în Banat.

În ordinea frecvenței, urmează religia greco-catolică, aproape în totalitate specifică românești. Are o pondere mai însemnată în Crișana-Maramureș (5,1% din populația provinciei), cu valoarea cea mai ridicată în jud. Satu Mare (8,8%) și Maramureș (5,7%), în timp ce în Transilvania deține numai 2,4% (5,1% în jud. Cluj, 3,8% în Alba, 3,4% în Sălaj, 2,8% în Bistrița Năsăud etc.). Neoreformații, respectiv pentecostalii (2%), bapțiștii (1,2%) și adventiștii (0,4%) dețin 3,6% pe ansamblul celor trei provincii. Urmărirea separată a acestor religii arată că prima dintre ele are o pondere mai ridicată în Banat (2,8%), cu 4% în Arad, 2,7% în Timiș și numai 1,9% în Caraș-Severin, urmată de Crișana-Maramureș cu 2,7% (3,8% în Bihor, 2,2% în Maramureș și 1,5% în Satu Mare) și Transilvania cu 1,6% (5% în Bistrița-Năsăud, 2,4% în Hunedoara, 2% în Sălaj etc.). A doua religie, respectiv cea baptistă, este mai bine reprezentată tot în Banat, unde deține 2,5% din populația provinciei (3,8% în Arad, 3,5% în Caraș-Severin și 1,2% în Timiș), în timp ce în Crișana-Maramureș se înscrie cu numai 1,4% (3% în Bihor), iar în Transilvania cu 0,7% (2,7% în Sălaj, 1,7% în Hunedoara).

Religia unitariană este concentrată aproape în totalitate în Transilvania, care deține 98% din totalul unitarienilor celor trei provincii (tabelul 2). Mai mult, persoanele care au îmbrățișat acest cult sunt prezente, în număr ridicat, în județele Harghita (24 937 unitarieni), Mureș (16 454), Covasna (10 701), Cluj (9 754), Brașov (7 874) etc. În timp ce în Sălaj sunt numai 60 de unitarieni, în Bistrița-Năsăud 146, în Sibiu 1 098 etc. De asemenea, religia evanghelică, sinodo-prezbiteriană este concentrată în județele Brașov (11 550 de persoane, din totalul celor 20 184 câți sunt în toate cele trei provincii), Arad (4 798) și Sibiu (1 343), în timp ce în restul județelor nu înregistrează, în nici un caz, valori de peste 400 de persoane, în unele dintre acestea

coborând chiar sub 100: Bistrița-Năsăud (87), Harghita (56), Sălaj (13), Caraș-Severin (85), Maramureș (94) și Satu Mare (63).

Privitor la structura confesională din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș trebuie făcută mențiunea că imigrările de populație creștinarea mai târzie a unora dintre cei veniți, instabilitatea în păstrarea cultului îmbrățișat, fie datorită unor presiuni din afară, fie ca urmare a motivațiilor de natură economico-socială, au condus la o concentrare evidentă a celor mai numeroase dintre cultele de pe teritoriul României în cele trei provincii. Astfel, dacă 33,8% din populația României trăiește în Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș, se constată că în cele trei provincii sunt concentrați 73,5% (854 935 din 1 161 942) din totalul romano-catolicilor ce trăiesc în România, 93,5% dintre reformați (796 574 din 802 454), 99% dintre unitarieni (75 978 din 76 708), 92,7% dintre evanghelicii de confesiune augustină (36 264 din 39 119) și 95,1% dintre evanghelicii sinodo-prezbiterieni (20 184 din 21 221). De asemenea, în aceeași situație se înscriu: greco-catolicii cu 92,6% (206 833 din 223 327), penticostală cu 72% (158 970 din 220 824) și bapțiștii cu 86,5% (94 630 din 109 462), precum și persoanele de altă religie cu 80,5% (45 323 din 56 329), cei fără religie cu 63,2% (15 365 din 24 314) și cei de religie nedeclarată cu 56,4% (4 595 din 8 139).

Pe de altă parte, se desprinde însă concluzia că în cele trei provincii apare o situație relativ echilibrată de reprezentare a religiei ortodoxă, care deține 27,2% din totalul ortodocșilor din România (5 396 102 persoane din 19 802 389), adventistă cu 37,6% (29 180 din 77 546), creștină după Evanghelie cu 24,7% (12 372 din 49 963) și mozaică cu 28,5 (2 763 din 9 760), în timp ce religia musulmană se înscrie cu numai 1% (534 din 55 928), creștină de rit vechi cu 3,7% (1 058 din 28 141) (și ortodoxă de stil vechi cu 12% (3 891 din 32 228).

2.4. ASPECTE GEOGRAFICO - ECONOMICE

Pe baza resurselor solului și subsolului și ca urmare a activităților umane desfășurate în decursul timpului, dar cu o accentuare mai deosebită în secolul nostru, economia celor trei provincii s-a dezvoltat în strânsă unitate cu întregul teritoriu al României, caracteristica de complementaritate fiind evidentă în toate timpurile și sub toate aspectele.

2.4.1. Caracteristici industriale

Cele trei provincii au o industrie de tip complex, dezvoltată atât pe seama resurselor naturale ale solului și subsolului, cât și a celor provenite din activitățile agricole, acestea din urmă contribuind, încă din a doua jumătate a secolului trecut, la apariția primelor industrii de

fabrică (morărit, bere, spirt, textile etc.). Procesul de industrializare din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș s-a intensificat în perioada de după primul război mondial și cu deosebire în a doua jumătate a secolului nostru, astfel încât, în prezent, pe teritoriul acestor provincii apare o industrie foarte diversificată.

Pe baza resurselor de gaze naturale, în principal gaz metan, a celor petroliere și a cărbunelui s-a dezvoltat INDUSTRIA ENERGIEI ELECTRICE, care se remarcă prin termocentrale: Mintia, jud. Hunedoara (1 340 MW), ce funcționează cu cărbune din Bazinul Petroșani și gaz metan din Podișul Transilvaniei; Iernut (800 MW) și Fântânele (250 MW), ambele în jud. Mureș, cu gaz metan din apropiere; Paroșeni (250 MW), în bazinul huilifer Petroșani; Oradea, cu două termocentrale, una în partea de vest a orașului, de 205 MW și alta în est, de 150 MW, acestea folosind lignitul din bazinele Barcău și Crișul Repede. Alte unități termoenergetice, unele dintre ele și cu funcție de termoficare, cu capacități situate în jurul a 100 MW sau mai reduse, funcționează la Brașov, Făgăraș, Târnăveni, Hunedoare, Zalău etc. (în Transilvania), Sighetu Marmăției, Baia Mare și Satu Mare (Crișana-Maramureș), Arad și Timișoara (Banat). Se adaugă, la acestea, importante unități hidroenergetice menționate anterior. Toate unitățile producătoare de energie electrică sunt conectate la sistemul energetic național prin linii de 400, 220, 110 kV, precum și la cel internațional (linii de 400 kV cu Ungaria, pe traseul Arad – Seghedin și cu Ucraina – Slovacia – Cehia, prin linia Iernut – Baia Mare - Halmeu).

Bogăția de gaz metan, utilizat ca și combustibil și materie primă, cărbunele cocsificabil din Bazinul Petroșani și Munții Banatului, minereul de fier din zonele menționate și cel de mangan (Delinești, în apropiere de Reșița și Răzoare, în Masivul Preluca), resursele de metale neferoase și nemetalifere etc. au contribuit la dezvoltarea pe scară largă a siderurgiei, metalurgiei neferoaselor, a industriei chimice și a materialelor de construcții, iar pe baza metalului obținut s-a ajuns la edificarea unei puternice industrii constructoare de mașini.

INDUSTRIA SIDERURGICĂ a apărut încă spre sfârșitul secolului trecut în centrele din apropierea resurselor de materii prime, respectiv la Reșița și Hunedoara, care dispun de instalații corespunzătoare pentru întreg ciclul de producție siderurgică: fontă, oțel și laminate din toate categoriile, aceste unități fiind amplu dezvoltate în deceniile de după 1950. În vecinătate s-au edificat alte centre siderurgice la Călan (fontă), Oțelu Roșu (oțel și laminate) și Nădrag (prelucrare fontă). Minereul de fier de la Lueta (Munții Harghite) a permis edificarea siderurgiei de la Vlăhița, unde se produc cantități mici de fontă, dar de calitate superioară. În deceniul al treilea al secolului nostru s-a construit unitatea de la Câmpia Turzii, amploarea fiind hotărâtă de vecinătatea cu resursele de gaz metan și locul relativ central în Transilvania, în scopul aprovizionării cu produse realizate: oțel, laminate de diferite profile, sârmă din toate categoriile, inclusiv din metale neferoase, cuie, electrozi de sudură etc. Alte centre siderurgice

sunt prezente la Beclean (jud. Bistrița Năsăud) și Zalău (producție de laminate), iar într-o serie de alte orașe de pe cuprinsul celor trei provincii, pe lângă marile unități constructoare de mașini, funcționează oțelării și instalații de preparare a fontei: Brașov, Sibiu, Cluj-Napoca, Baia Mare, Satu Mare, Oradea Arad, etc.

METALURGIA METALELOR NEFEROASE este prezentă în centrele tradiționale din vecinătatea zonelor de exploatare a cuprului, plumbului și zincului, respectiv la Baia Mare și Zlatna, iar la Copșa Mică, în anul 1942, a fost construită unitatea pentru obținerea zincului. Anumite cantități de cupru, pe bază de recuperare a metalului vechi, se obțin la Câmpia Turzii.

CONSTRUCȚIILE DE MAȘINI ȘI PRELUCRAREA METALELOR, cu unele începuturi încă din a doua jumătate a secolului trecut (realizarea, între altele, la Reșița, a primei locomotive cu aburi, în anul 1872), se caracterizează printr-o complexitate deosebită în cele trei provincii, această sub ramură industrială fiind prezentă aproape în toate orașele de pe cuprinsul acestora. Astfel, mașinile-unelte din aproape toate tipurile se fabrică la Arad, Oradea, Baia Mare, Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov, Cugir, Râșnov etc., iar rulmenții la Brașov. În orașul Brașov funcționează cea mai mare fabrică de tractoare din România, la aceasta adăugându-se unitățile de la Miercurea Ciuc și Timișoara, precum și o serie de alte centre pentru producția altor mașini și unelte agricole: Timișoara, Arad, Bocșa, Oradea, Sibiu, Codlea, Mârșa etc. Industria mijloacelor de transport realizează motoare diesel, pentru locomotive diesel-electrice, la Reșițe și osii și boghiuri pentru locomotive la Caransebeș, vagoane de călători și de marfă la Arad, autocamioane la Brașov, autofurgonete de diferite tipuri pentru transportul de materiale variate (produse alimentare, chimice, materiale de construcții) la Mediaș, autobasculante la Mârșa. Se adaugă unitățile de la Oradea (dispozitive pentru închidere-deschidere și ridicare la toate mijloacele de transport), Sibiu, Turda, Satu Mare, Sfântu-Gheorghe, Săcele, etc. (diferite piese auto). Construcțiile aeronautice (planoare și motoplanoare, avioane de școală și antrenament, avioane agricole și elicoptere), sunt realizate la uzinele din zona Brașov, în primul rând la Ghimbav.

O componentă importantă a construcțiilor de mașini o reprezintă mașinile și utilajele pentru diferite ramuri industriale, în cadrul acestora remarcându-se: utilajul minier (Petroșani, Deva, Alba Iulia, Brașov, Baia Mare, Negrești-Oaș, etc.), metalurgic (Reșița, Hunedoara, Bocșa, Cluj-Napoca, Sibiu, etc.), chimic (Făgăraș, Bistrița, Odorheiul Secuiesc, Reșița, Satu Mare, etc.), pentru exploatarea și prelucrarea lemnului (Miercurea Ciuc, Gheorgheni, Brașov, Reghin, Timișoara), pentru industria ușoară și alimentară (Cluj-Napoca, Sibiu, Târgu Mureș, Odorheiul Secuiesc, Timișoara, etc.).

Industria electrotehnică și electronică, caracterizată printr-o gamă foarte variată de produse, realizează mașini și utilaje electrotehnice pentru industrie (Timișoara, Reșița, Săcele), diferite cabluri (Brașov, Târgu Mureș, Bistrița, Zalău), aparate electrotehnice și electronice

(Timișoara, Cluj-Napoca, Sfântu Gheorghe), mașini și aparate de uz casnic (Timișoara, Oradea, Cluj-Napoca, Cugir etc.).

Tot în cadrul construcțiilor de mașini, pe cuprinsul celor trei provincii sunt prezente unități industriale specializate în diferite construcții metalice (Bocșa, Reșița, Lugoj, Timișoara, Satu Mare etc.), bunuri metalice de larg consum (Lugoj, Oradea, Satu Mare, Târgu Mureș, Mediaș, Zărnești, Codlea, Ocna Sibiu, Călan etc.) și produse metalice diverse (Brașov, Mediaș, Sfântu Gheorghe, Câmpia Turzii, Beclean, Timișoara, Arad, Oradea, Sighetu Marmației etc.).

INDUSTRIA CHIMICĂ dispune de resurse însemnate de materii prime, în primul rând gaz metan, sare și sulfurile provenit din sulfurile metalice neferoase, pe seama acestora fiind dezvoltate unități importante atât din domeniul chimiei de bază, cât și al petrochimiei. Urmare a acestei situații, în 1936, la Copșa Mică, a început producția negrului de fum, în același an, la Târnăveni, a fost pusă în funcțiune prima instalație din Europa pentru fabricarea amoniacului sintetic din gaz metan. De asemenea, în anul 1941, la Copșa Mică, s-a obținut, pentru prima oară în lume, formaldehida prin oxidarea directă a metanului.

În cadrul industriei chimice de bază se realizează o gamă foarte variată de produse: sodă caustică (Ocna Mureș, Turda, Târnăveni), sodă calcinată (Ocna Mureș), clor (Turda, Târnăveni), acid clorhidric (Baia Mare, Turda, Târnăveni), acid sulfuric (Baia Mare, Zlatna, Târnăveni, Copșa Mică și Victoria), produse fito și zoofarmaceutice artificiale (Dej, Lupeni), lacuri și vopsele, inclusiv diferite semiproduse (Timișoara, Oradea, Codlea, Orăștie, Copșa Mică, Târnăveni, Baia Mare), rășini sintetice (Timișoara, Turda), tananți și alte produse rezultate prin chimizarea lemnului (Reșița, Margina, Vișeu de Sus, Orăștie), produse electrotermice și abrazive (Cluj-Napoca, Seini) etc.

Petrochimia, care prelucrează gazele naturale și produsele petroliere, este prezentă pe teritoriul celor trei provincii prin aproape toate produsele sale: amoniac și acid azotic (Victoria, Făgăraș, Târgu Mureș, Arad) de la care procesul de producție este continuat pentru obținerea îngrășămintelor azotoase în aceleași centre, materiale plastice și rășini sintetice (Turda, Târgu Mureș, Râșnov, Timișoara), precum și prelucrarea acestora (Timișoara, Oradea, Orăștie, Cluj-Napoca, Năsăud, Cehu Silvaniei, Sfântu Gheorghe, Miercurea Ciuc etc.), prelucrarea cauciucului (Zalău, pentru anvelope necesare autovehiculelor de nivel mediu, Luduș pentru anvelope și camere de biciclete, Brașov pentru diferite articole din cauciuc), negru de fum (Copșa Mică) și detergenți (Timișoara).

MATERIALE DE CONSTRUCȚII PRELUCRATE au o foarte bună bază de resurse naturale calcare, marne, argile, nisipuri, caolin etc. Ca urmare a acestui fapt și a prezenței gazului metan, industria materialelor de construcții s-a caracterizat printr-o largă dezvoltare, mai ales pe cuprinsul Transilvaniei, deosebit de revelator fiind cazul orașului Turda, unde

această ramură industrială este reprezentată prin producția de ciment, ipsos, var, cărămidă refractară, sticlă, ceramică fină (electroizolatori), ceramică brută (cărămidă) etc.

Producția articolelor de sticlărie este cunoscută de multă vreme, dovada constituind-o toponimul de „glăjerie”, care apare destul de frecvent la contactul muntelui cu zonele mai joase, tocmai acolo unde există nisipul și lemn necesar preparării mangalului, iar cimentul s-a obținut încă la sfârșitul secolului trecut la Gurahonț, (1896), apoi la Dej (pe seama tufurilor vulcanice) și la Turda.

Industria materialelor de construcții realizează: produse liante, prefabricate din beton, azbociment, materiale izolatoare, articole de sticlărie și geamuri, ceramică brută și fină. Dintre lianți, întâietatea revine cimentului, care se obține din calcar, marnă și argilă, ce se găsesc în apropierea unităților de producție. Până la jumătatea secolului nostru, pe cuprinsul celor trei provincii funcționau fabricile de ciment de la Turda, Brașov și Dej, ultimele două fiind reprofile pentru producția de cărămizi refractare. După anul 1960, în scopul rezolvării în mai bune condiții a aprovizionării cu ciment a centrului și vestului României, au fost construite importante fabrici de la Chisag (jud. Bihor), Hoghiz (jud. Brașov) și Chișcădaga (jud. Hunedoara). Ipsosul se produce la Turda (în cadrul fabricii de ciment), pe baza ghipsului exploata la Cheia, apoi la Aghireș (ghipsul de la Leghia) și Călan, iar varul tot pe lângă fabricile de ciment, precum și în cadrul celor de zahăr sau în unități independente: Hunedoara, Reșița, Cluj-Napoca, Bistrița, Târnăveni. Se remarcă și o serie de vărării pentru necesitățile locale sau zonale, cum sunt cele din Platoul Vașcăului, latura nordică a Munților Pădurea Craiului, Cheile Babei (jud. Sălaj).

Pe baza lianților și a altor materii prime se obțin prefabricatele din beton (Turda, Cluj-Napoca, Aiud, Brașov, Miercurea Ciuc, Oradea, Arad etc.) și materialele izolatoare (Turda, Bârcea – jud. Hunedoara și Șimleu Silvaniei). Pentru producția sticlei sunt folosite nisipurile cuarțoase de la Făgetu Ierii (Cluj), Zolt (Timiș) și Ațel (Sibiu), precum și cele aduse din Moldova (Miorcani și Hudești, jud. Botoșani). În cadrul acesteia se produc articole de sticlărie la Turda, Mediaș, Avrig, Gherla, Bistrița, Poiana Codrului, Pădurea Neagră și Tomești (jud. Timiș), iar geamurile din aproape toate categoriile se fabrică la Mediaș și Târnăveni. Industria de ceramică brută, pe baza argilelor refractare de la Șuncuiuș și Bălnaca (jud. Bihor) și Cristian (Brașov) realizează cărămizi refractare la Turda, Bărbant – Alba Iulia, Brașov, Deva, Bara Mare, Târnăveni, Dej, Reșița etc., iar din argila comună se produce cărămidă și țiglă la Satu Mare, Cărpiniș, Jimbolia, Câmpia Turzii, Sântimbru, Feldioara (Brașov), Cristian, Brașov etc. Și cărămidă la Sighetul Marmației, Baia mare, Carei, Valea lui Mihai, Oradea, Arad, Zalău, Cluj-Napoca, Turda, Târgu Mureș, Deva, Sibiu etc. Ceramica fină se caracterizează prin producția articolelor de porțelan, cu unități importante la Cluj-Napoca, Alba Iulia, Albești-Sighișoara și Timișoara, faianță și diferite articole sanitare la Cluj-Napoca, Târnăveni, Zalău și

Baia Mare cahle de teracotă la Sibiu, Mediaș, Deva, Bistrița, Baia Mare, iar olăritul tradițional se remarcă prin centrele Cărpinet, Leheceni, Criștioru de Sus și Criștioru de Jos, Vadu Crișului (jud. Bihor), Vama (Satu Mare), Corund (Harghita) ș.a.

INDUSTRIA DE PRELUCRAREA LEMNULUI este bine reprezentată pe cuprinsul celor trei provincii amplasarea ei în teritoriu fiind condiționată de prezența resurselor forestiere, astfel încât unitățile pentru produsele semifinite, cu puține excepții, sunt situate în spațiul montan sau în vecinătatea acestuia, în timp ce fabricile de mobilă funcționează, obișnuit, în centrele urbane mai mari. Unitățile pentru producția de cherestea sunt prezente la Bixad, Tăuții de Sus, Sighetul Marmației, Vișeu de Sus, Borșa, Ilva Mică, Susenii Bârgăului, Bistrița Bârgăului, Lunca Bradului, Hodoșa, Toplița, Gheorgheni, Covasna etc. (Carpații Orientali), Zărnești, Tâlmăciu, Orlat, Sebeș, Orăștie etc. (zona Carpaților Meridionali), Oravița, Anina, Bocșa, Zăvoi, Bocsig, Ioaniș, Câmpeni, Valea Ierii, Poeni etc. (zona Carpaților Occidentali). O altă categorie de produse semifinite o constituie placajele, furnirele și panelul realizate, în principal, în cadrul unităților complexe de prelucrarea lemnului (Sighetu Marmației, Gălăuțaș, Sebeș, Gherla, Caransebeș, Deta), precum și plăcile din particule aglomerate și plăcile fibrolemnoase (Sighetu Marmației, Bistrița, Gălăuțaș, Covasna, Sebeș, Blaj, Gherla, Caransebeș).

Dintre produsele finite, întâietatea revine producției de mobilă, prezentă la Dej, Zalău, Bistrița, Cluj-Napoca, Gherla, Târgu-Mureș, Târnăveni, Mediaș, Blaj, Câmpeni, Sibiu, Brașov, Codlea, Covasna, Sfântu Gheorghe, Gheorgheni etc. (în Transilvania), Sighetu Marmației, Târgu Lăpuș, Satu Mare, Carei, Oradea, Beiuș etc. (Crișana-Maramureș), Pâncota, Arad, Timișoara, Caransebeș etc. (Banat), apoi binalelor și parchetelor (Gălăuțaș, Blaj, Satu Mare, Ștei, Bocsig, Borșa etc.). Și alte produse din lemn (ambalaje, în numeroase centre de prelucrare; chibrituri la Gherla și Timișoara; instrumente muzicale și ambarcațiuni sportive la Reghin, creioane și rechizite școlare la Sibiu și Timișoara).

Bogăția în resurse forestiere a condus la apariția și dezvoltarea industriei celulozei și a hârtiei spre sfârșitul secolului trecut și în toată perioada secolului al XX-lea, după ce încă în secolul al XVI-lea la Brașov și al XVIII-lea la Prundu Bârgăului au început să funcționeze morile de hârtie pe baza deșeurilor textile. În prezent, această industrie este amplasată în totalitate în Transilvania: Dej, Prundu Bârgăului, Zărnești și Petrești, funcționând pe baza lemnului de rășinoase din zona carpatică adiacentă.

INDUSTRIA UȘOARĂ este foarte diversificată și bine reprezentată pe cuprinsul provinciilor analizate, acestea având vechi tradiții mai ale în Transilvania, dar și în Banat și Crișana-Maramureș. Sunt foarte bine cunoscute preocupările pentru creșterea ovinelor la oierii din Mărginimea Sibiului, Zona Bârsei și din alte locuri, care au condus la apariția manufacturilor și apoi a industriei de fabrică în prelucrarea lânii. Și în prezent, între cele mai bune fabrici pentru producția stofelor de lână se înscriu cele de la Sibiu și Brașov.

În cazul industriei uşoare se evidenţiază subramurile: textile, tricotaje şi confecţii, pielărie, blănărie şi încălţăminte. Cea mai importantă dintre subramurile industriei uşoare este industria textilă, aceasta cuprinzând prelucrarea bumbacului, a lânii, inului şi cânepii, produsele de artă populară, alte produse textile (articole de pasmanterie, textile neşesute, diferite împletituri etc.). Prelucrarea bumbacului, importat aproape în totalitate în România, se realizează în unităţi integrate la Timişoara, Lugoj, Arad, Baia mare, Mediaş şi Sfântu Gheorghe, în filaturi la Târgu Lăpuş, Carei, Sânnicolau Mare, Zalău, Codlea, Tâlmaciu şi Odorheiu Secuiesc (aţă), Miercurea Ciuc etc. şi în ţesătorii la Satu Mare, Salonta, Năsăud, Sighişoara etc. Spre deosebire de bumbac, prelucrarea lânii se caracterizează printr-o accentuată concentrare în două zone de veche tradiţie: zona Sibiu cu centrele Sibiu, Sălişte, Orlat şi Cisnădie, la Tâlmaciu fiind amplasată o unitate importantă de prelucrare secundară a lânii şi zona Braşov cu centrele Braşov, Săcele, Lunca Călnicului, Prejmer, Ghimbav şi Covasna. Alte unităţi de prelucrare a lânii sunt la Timişoara şi Sighişoara, aceasta din urmă fiind prima ţesătorie mecanică din Transilvania (1872), apoi la Bistriţa, Gheorgheni şi Miercurea Ciuc (filaturi), Covasna şi Gheorgheni(ţesătorii).

Inul şi cânepa au condiţii favorabile de cultură pe teritoriul celor trei provincii, prima cultură fiind specifică dealurilor cu climat mai moderat, iar a doua îndeosebi în Câmpia de Vest şi în sudul Câmpiei Transilvaniei. Urmare a acestui fapt, centrele de prelucrare primară (topitoriile) sunt amplasate în mod corespunzător: Ulmeni, Beclean, Dumbrăveni, Cârţa, Joseni, Cristuru Secuiesc etc. (pentru in), Sânnicolau Mare, Nădlac, Iratoşu, Palota, Bervenii, toate în Câmpia de Vest (cânepă) şi Luduş. Filaturi de in şi cânepă funcţionează la Gheorgheni şi Cristuru Secuiesc, iar ţesătorii la Zalău, Negreşti-Oaş şi Gheorgheni.

Industria mătăsii are la bază mătasea naturală şi fibrele artificiale obţinute la Lupeni, Dej şi în alte locuri de pe cuprinsul României. Obţinerea mătăsii naturale dispune de condiţii optime mai ales în Banat şi sudul Crişanei, unde s-au realizat plantaţii însemnate de dud. Prelucrarea mătăsii (fire şi ţesături) este concentrată mai ales în Transilvania: Sighişoara, Codlea, Cisnădie, Cluj-Napoca, Bistriţa, Târgu Mureş şi Deva, iar în Banat este prezentă la Timişoara şi Lugoj, acesta din urmă fiind singurul centru din România în care se obţin firele de mătase naturală.

Categoria altor produse textile cuprinde pâsla şi pălăriile (Timişoara, Periam) şi articole de pasmanterie (Satu Mare, Oradea, Timişoara, Braşov), textile neşesute (Bistriţa), iar articole de artă populară, realizate în cooperarea meşteşugărească şi în gospodăriile populaţiei, se înscriu cu o gamă foarte variată de produse: covoare, costume naţionale, diferite cusături etc., acestea obţinându-se în numeroase centre de pe cuprinsul celor trei provincii, amplasate în raport de existenţa materiilor prime şi de tradiţia fiecăreia dintre zonele specifice.

Pe seama firelor de diferite tipuri s-a dezvoltat industria tricotajelor, care este foarte bine reprezentată în provinciile analizate, atât în cadrul unor unități de talie mare, cât și în diferite ateliere meșteșugărești și în gospodăriile populației. Se remarcă unitățile din Sighetu Marmăției, Negrești-Oaș, Satu Mare, Oradea, Arad, Timișoara, Cluj-Napoca, Brașov, Sibiu, Hunedoara, Sângeorz-Băi, Toplița, Câmpeni, Agnita etc. Producția de ciorapi este prezentă la Sebeș (cea mai mare fabrică din România), Sibiu, Timișoara și Sânnicolau Mare.

Țesăturile și tricourile de diferite categorii au permis, mai cu seamă în perioada de după anul 1950, dezvoltarea amplă a industriei confecțiilor textile, care este amplasată în numeroase centre: Cluj-Napoca, Sibiu, Sighișoara, Jibou etc. (Transilvania), Satu Mare, Oradea, Marghita, (Crișana-Maramureș), Arad, Timișoara (Banat).

Industria pielăriei, blănăriei și încălțăminteii are condiții optime de dezvoltare. Obișnuit, unitățile au ciclu integrat d producție (tăbăcării și încălțăminte): Oradea, Timișoara, Jimbolia, Cluj-Napoca, Sibiu, Mediaș, Agnita, Brașov sau dispun numai de tăbăcării ori încălțăminte: Satu Mare, Arad, Marghita, Târgu Mureș, Sebeș, Alba Iulia etc. Blănăria și cojocăria se caracterizează printr-o accentuată concentrare în centrele Oradea (cea mai mare din România), Orăștie, Timișoara și Târgu Mureș, care prelucrează piei de ovine și caprine, precum și cele provenite din vânatul cu păr. La aceasta se adaugă marochinăria și alte produse din piele sau înlocuitori, realizate la Oradea, Timișoara, Sebeș, Sibiu, Mediaș, Târgu Mureș etc.

INDUSTRIA ALIMENTARĂ este reprezentată prin toate subramurile sale, aceasta dispunând de resurse importante de materii prime în toate cele trei provincii, motiv pentru care a și început să se dezvolte încă din a doua jumătate al secolului al XIX-lea, în primul rând în domeniul morăritului (Arad, 1851, Oradea, 1868), spirtului, berii, zahărului (Bod, Târgu Mureș) etc., acțiunea fiind continuată după primul război mondial prin construirea fabricilor de zahăr de la Arad (1926) și Timișoara (1932), a unor unități de prelucrarea cărnii la Baia mare, Oradea, Salonta, Târgu Mureș, de fabricare a uleiului etc.

În prezent, industria alimentară este amplasată în raport de existența resurselor de materii prime și de necesitățile de consum ale populației. Se remarcă, în primul rând, grupa producției de alimente, ce cuprinde morăritul, panificația și pastele făinoase, produsele din carne și prelucrarea laptelui, conservele din carne, legume și fructe și conservarea laptelui, uleiul vegetal și zahărul. Urmează grupa băuturilor și a produselor derivate (vinuri și rachii naturale, bere, spirt, drojdie, amidon, ape minerale) și grupa produselor din tutun.

Morăritul s-a dezvoltat mai cu seamă în Câmpia de Vest: Satu Mare, Carei, Tășnad, Oradea, Salonta, Arad, Timișoara, Ciocova, dar și în celelalte centre mai mari ale teritoriului analizat: Cluj-Napoca, Sibiu, Târgu Mureș, Brașov etc., iar pastele făinoase se produc la Timișoara, Sibiu și Brașov. Produsele din carne și prelucrarea laptelui constituie, în primul rând, activitățile specifice ale tuturor orașelor – centre de județ, acestea fiind prezente și în alte

locuri: Salonta, Mediaș, Reghin, Remetea, Baraolt etc. O anumită situație de specializare apare în cazul industriei conservelor. Astfel, conservele din legume și fructe se produc de cele mai multe ori în cadrul aceluiași fabrici, cu predominarea celor din legume în zonele de câmpie: Valea lui Mihai, Oradea, Arad, Timișoara și din fructe în zonele de dealuri: Baia Mare, Bistrița, Dej, Hațeg etc. Conservele din carne pot fi obținute și în cadrul unităților amintite, dar există și fabrici specializate: Mediaș, Sibiu, Deva și Timișoara.

Ca urmare a concentrării de culturi de floarea soarelui, în ultimele decenii, în partea de sud și est a României, industria uleiurilor vegetale a pierdut din însemnătate pe cuprinsul celor trei provincii, astfel încât unități mai importante funcționează numai la Oradea, Carei și Timișoara. Spre deosebire de aceasta, industria zahărului s-a dezvoltat prin adăugarea, la fabricile mai vechi: Arad, Timișoara, Târgu Mureș și Borod, a altora noi: Luduș, Teiuș și Lechința (Transilvania), Oradea și Carei (Crișana-Maramureș). Produsele zaharoase sunt concentrate la Timișoara, Cluj-Napoca, Sibiu și Brașov.

Vinurile și rachiurile naturale se produc, în principal, în zonele viticole și pomicole din Dealurile de Vest și Depresiunea Transilvaniei, unde s-au construit o serie de podgorii și bazine pomicole, în raport de modul de manifestare a factorilor mediului geografic. Astfel, centre mai importante de vinificare sunt prezente la Teremia Mare, Recaș, Miniș, Diosig (Banat și Crișana-Maramureș), Bistrița, Lechința, Teaca, Târnăveni, Jidvei, Bălcaci, Blaj, Apoldu de Sus, Ighiu etc. (Transilvania), în timp ce rachiurile naturale se produc în foarte numeroase localități din teritoriul analizat.

Pentru producția de bere au fost mult amplificate suprafețele de orzoaică și s-au constituit noi hameiști pe văile Mureșului (în zona Chețani și Vințu de Jos-Orăștie), Someșul Mic (Cluj-Napoca, Livada), Crișului Repede (Huedin), Visei (Șeica Mare) etc. Urmare a acestui fapt, numărul fabricilor de bere a sporit mereu, astfel încât la cele existente: Cluj-Napoca, Sibiu, Brașov, Timișoara, Oradea etc. Au fost adăugate, după anul 1970, altele noi: Baia Mare, Satu Mare, Ciclova Montană, Bistrița, Reghin, Miercurea Ciuc, Hațeg etc. Fabricarea berii s-a înscris, începând cu anul 1990, într-un proces de ample transformări, în primul rând re tehnologizarea multora dintre fabricile existente, precum și prin construirea altora noi, cum este cea de la Blaj, care urmărește să ocupe primul loc între unitățile de profil din România.

Spirtul, drojdia și amidonul se obțin în zona cerealieră din Câmpia de vest și în cea de cultură a cartofilor de estul Transilvaniei. Unitățile cele mai mari pentru producția de spirt funcționează la Arad, Oradea, Gherla și Sânsimion (Harghita), amidonul se fabrică la Sfântu Gheorghe, iar drojdia la Oradea, Arad și Seini (jud. Maramureș).

În cadrul fabricilor de conserve din fructe s-au produs, în ultimele decenii, anumite cantități de siropuri și sucuri naturale, atât pe baza fructelor cultivate: mare, zmeură, căpșuni etc., cât și din fructele provenite din flora spontană. Începând cu anul 1990, în acest domeniu au

intervenit modificări profunde ca urmare a pătrunderii pe piața românească a băuturilor răcoritoare de proveniență externă. Pentru teritoriul Transilvaniei, Banatului și Crișanei-Maramureș sunt de notat noile unități de băuturi răcoritoare de la Timișoara, Săcădat (Coca-Cola) și Rien (o mulțime de sucuri), ultimele două în jud. Bihor și de la Dej (Pepsi-Cola), care satisfac în mare măsură cerințele populației.

Apele minerale, în general din categoria carbogazoaselor și alcalino-feroaselor, prezente în zonele vulcanismului neogen, se îmbuteliază la Sângeorz-Băi (Bistrița Năsăud), Borsec și Harghita (Harghita), Biborțeni, Malnaș, Bodoc, Vâlcele, Covasna (jud. Covasna), Zizin (Brașov), Boholt (Hunedoara), Lipova, Buziaș etc.

Grupa produselor din tutun este dezvoltată ca urmare a condițiilor climatice favorabile din Câmpia de Vest, Câmpia Transilvaniei și partea vestică a Pod. Târnavelor, unde și funcționează centre de fermentare a tutunului: Carei, Arad, Timișoara și Ocna Mureș. Din tutunul fermentat se obțin țigăretele și alte produse din tutun la Timișoara și Sfântu Gheorghe.

CONCLUZII. *Chiar numai din analiza destul de generală a industriei din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș se desprinde că această importantă ramură economică dispune de resurse naturale însemnate, pe baza căruia s-a dezvoltat în mod corespunzător în perioada de după primul război mondial, dar mai cu seamă în cea de a două jumătate a secolului nostru. Fără a detalia problemele, este de subliniat că industria din cele trei provincii geografico-istorice funcționează în strânsă legătură cu întreg ansamblul economico-teritorial al României. Pentru exemplificare, între altele, se remarcă industria de autocamioane, tractoare și elicoptere din Brașov și zonă, care asigură necesitățile pentru întregul spațiu românesc, apoi producția de energie electrică ce este transportată prin liniile de înaltă tensiune în toate direcțiile, rețeaua de gazoducte ce pleacă din Podișul Transilvaniei spre nord-vest, est, sud-est și sud-vest, rezolvând în bună măsură cerințele pentru gaz metan, asigurarea cu produse petroliere a celor trei provincii de la rafinăriile din zonele Ploiești, Pitești și Dărmănești, aflusul de produse legumicole din sudul României spre toate centrele urbane ale Transilvaniei și din Crișana-Maramureș, etc. De altfel, între provinciile din estul și sudul României și cele trei provincii analizate este prezent un flux continuu de schimburi la aproape toate produsele industriale și agricole. În privința situației actuale a industriei, ca urmare a schimbărilor politico-sociale fundamentale după evenimentele din decembrie 1989, pot fi notate câteva aspecte mai semnificative: a început un proces destul de intens în domeniul restructurării a numeroase dintre unitățile industriale, în primul rând a celor mai mari consumatoare de energie (producția de oțeluri, îngrășăminte chimice, materiale de construcții etc.), astfel încât acestea să se înscrie în sistemul corespunzător al economiei de piață; se revigorează o serie de unități din industria ușoară și mai ales din cea alimentară, precum și de alte subramuri industriale; s-au construit și sunt în construcție chiar unități industriale noi, dimensionate în conformitate cu cerințele pieții*

(băuturi răcoritoare la Săcădat și Rien, jud. Bihor, bere la Blaj, frigidere la Florești, jud. Cluj etc.); procesul de privatizare, realizat deja pentru destul de numeroase unități industriale, în care rezultatele sunt evidente, va modifica din temelie ansamblul producției industriale de pe cuprinsul celor trei provincii.

2.4.2. Aspecte ale agriculturii

Agricultura, ca și industria, prin toate componentele sale, este integrată sistemului național, fiind complementară între provinciile ce alcătuiesc teritoriul României. S-a subliniat anterior că Transilvania, Banatul și Crișana-Maramureș dețin 42,1% din teritoriul României, această frecvență caracterizând aproximativ și unele dintre componentele modului de utilizare a terenurilor, în timp ce la altele se înregistrează diferențieri destul de semnificative, determinate, în primul rând, de specificitatea orografică și climatică.

Astfel în privința terenurilor agricole, cele trei provincii dețin 40,3% (5 971 378 ha) din 14 793 062 ha cât are România, categoria altor terenuri se înscrie cu 44,8% (660 325 ha) din totalul României (1 472 329), iar livezile cu 36,5% (108 209 ha din 295 804 ha). De asemenea, 40% ((63 263) din totalul tractoarelor agricole lucrează pe teritoriul celor trei provincii. Factorii menționați determină, însă, valori simțitor mai reduse în situația terenurilor arabile, care dețin 30,7% (2 868 912 ha) din suprafața arabilă a României (9 341 496 ha), a celor cu vie (12,6% din totalul de 303 945 ha la nivelul întregii țări) și a suprafețelor ocupate cu ape și bălți (numai 15% din 892 623 ha), în acest din urmă caz diferența fiind dată de întinsele suprafețe de apă situate de-a lungul Dunării, din delta Dunării și de litoralul Mării negre. Trebuie menționat, de asemenea, că în Transilvania, banat și Crișana-Maramureș sunt amenajate pentru irigații 95 393 ha, care reprezintă doar 3% din suprafața corespunzătoare la nivelul întregii țări (3 202 802 ha). Aceiași factori, respectiv orografia și clima, ridică în mod evident frecvența fânațelor, astfel încât ele dețin, în cele trei provincii, 71% (1 057 567 ha) din totalul țării (1 489 264 ha), iar pășunile se înscriu cu 56,3% (1 895 567 ha din 3 362 553 ha).

Analiza repartiției diferitelor categorii de terenuri la nivelul celor trei provincii pune în evidență, de asemenea, o serie de particularități. Astfel, suprafața agricolă din Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș deține 59,5% din totalul teritoriului acestora, față de 62% cât este la nivelul întregii țări, fiind de 57% în Transilvania, 65% în Banat și 62% în Crișana-Maramureș, cu diferențierile corespunzătoare în cadrul județelor ce formează provinciile analizate: 81% în Timiș și 72% în Satu Mare, dar cu valori de sub 50% în Caraș-Severin (47%), Hunedoara și Maramureș (49%), celelalte județe deținând între 50-60% (Alba, Bistrița-Năsăud, Brașov, Covasna și Sibiu) și 60-70% (Cluj, Harghita, Mureș, Sălaj, Arad și Bihor). Se desprinde, din cele arătate, că frecvența terenurilor agricole, ca și a celor arabile de altfel, se reduce

treptat de la județele cu spații mai întinse în zonele de câmpie spre cele suprapuse zonelor de dealuri și a celor montane.

Terenurile arabile reflectă și mai pregnant varietatea condițiilor orografice, astfel încât ele, pe ansamblul celor trei provincii, reprezintă 28,6%, în comparație cu 39,2% în România, deținând 22% în Transilvania, 33,1% în Crișana-Maramureș și 40,2% în Banat. Diferențierile sunt mult mai pregnante la nivelul județelor, înregistrându-se 62% în Timiș (539 708 ha din 869 665 ha cât este suprafața acestuia), 49,8% în Satu Mare (220 217 ha din 441 785 ha), 45% în Arad și 40% în Bihor, situația fiind determinată de cuprinderea în arealul acestor județe a Câmpiei de Vest și a dealurilor de Vest, unde celelalte categorii de folosință se înscriu cu valori mult mai reduse. Urmează categoria județelor cu valori de 30-40% arabil, respectiv Mureș (33%) și Sălaj (32%), după care în cinci din totalul celor 16 județe ale unităților urmărite, arabilul deține între 20-30%: Cluj (26,5%), Covasna (23%), Brașov (22%), Alba și Sibiu (21%). Valorile cele mai reduse ale suprafețelor arabile se înregistrează în alte cinci județe: Hunedoara (12,7% este județul cu frecvența cea mai mică din România), Maramureș (13,3%, Harghita și Caraș-Severin (13,9%) și Bistrița-Năsăud(18,9%).

Culturile agricole (cereale, plante industriale, cartofi, legume și pepeni și plante pentru furaje) sunt răspândite în conformitate cu cerințele acestora față de condiții de temperatură și umiditate. Astfel, câmpia de pe cuprinsul județului Timiș reprezintă cea mai bună unitate agricolă a țării, unde temperaturile medii anuale de peste 10°C, precipitațiile situate în jurul a 600 mm/an și solurile cu fertilitate bună permit cultivarea aproape a tuturor categoriilor de plante și obținerea de rezultate deosebite. De altfel, câmpiile, inclusiv cea a Transilvaniei se pretează pentru culturile de grâu, orz și porumb, sfeclă de zahăr, floarea soarelui, in pentru ulei, tutun etc., prezența acestora fiind fidel reflectată și în dezvoltarea corespunzătoare a unităților industriale de prelucrare, așa cum s-a menționat anterior. În același timp, Câmpia de Vest, mai cu seamă compartimentele sudic și central, precum și luncile mai largi ale râurilor din Transilvania, reprezintă unități reprezentative pentru cultura legumelor (tomate, ardeioase, rădăcinoase, bulboase etc.), pe cuprinsul acestora apărând o serie de areale de specializare în această privință, legumicultorii cei mai vestiți fiind locuitorii din Câmpia Ardealului.

În zonele de dealuri se continuă culturile de cereale, unde alături de grâu și porumb, apare secara și ovăzul, orzoaica, apoi plantele furajere, respectiv trifoiul, față de lucernă care găsește condiții mai potrivite în zonele de câmpie. De asemenea, în aceste unități este domeniul inului pentru fuior și a cartofului de toamnă, în primul rând în dealurile și depresiunile submontane de la periferia Podișului Transilvaniei, precum și în depresiunile intramontane Brașov (unde, la Măgurele, este situat Institutul cartofului din România), Ciuc, Gheorgheni și Maramureș.

Suprafețele ocupate cu pășuni, pe ansamblul celor trei provincii se înscriu cu 18,9% (1895 567 ha) din totalul suprafeței acestora, față de 14,1% cât reprezintă la nivelul întregii țări, cu diferențe, însă de la o provincie la alta 20,3% (1 160 212 ha) în Transilvania, 17,5% (436 398 ha) în Banat și 16,4% (298 967 ha) în Crișana-Maramureș. În cadrul județelor, frecvența acestei categorii de folosință scade de la 24,2% în județul Cluj până la 13,1% în județul Satu Mare. Valori mai ridicate ale frecvenței pășunilor sunt specifice, în principal, județelor din Transilvania: Brașov și Harghita (22%), Hunedoara și Sălaj (21%), Bistrița-Năsăud și Sibiu (20%), la care se adaugă și județele, respectiv Caraș-Severin (22%), în timp ce în celelalte județe această folosință scade sub 20%: Bihor (19%), Mureș (17%), Covasna, Arad și Maramureș (câte 16%) și chiar sub 15% (Timiș, 13,7%).

Fânețele sunt foarte bine reprezentate în spațiul analizat, pe ansamblul acestuia deținând 10,5% (1 057 875), în comparație cu 6,2% cât sunt la nivelul României. Frecvența lor, ca și cea a pășunilor de altfel, sporește dinspre unitățile de câmpie și dealuri joase, unde necesitățile de furaje sunt rezolvate prin cultivarea unor plante corespunzătoare, spre cele de deal și munte. Asemenea repartiție se pune în evidență atât la nivelul provinciilor, cât mai cu seamă la cel al județelor, astfel încât în Transilvania, fânețele se înscriu cu 12,9% (741 642 ha), în Crișana-Maramureș cu 10,1% (185 576 ha), iar în Banat cu 5,2% (130 657 ha) din totalul suprafețelor acestor provincii. La nivelul județelor, diferențierile sunt mult mai pregnante, valoarea cea mai ridicată fiind caracteristică în județul Harghita (25%), iar cea mai redusă în județul Arad (3%). Cu valori ale frecvenței mai reduse de 10% se înscriu tot județele din vestul țării: Timiș (4%), Bihor și Satu mare (6%), Caraș-Severin (9%), la acestea adăugându-se și două județe din Transilvania, respectiv Mureș (9%), și Sălaj (7%), în timp ce restul județelor dețin între 10-20%; Maramureș (19%), Hunedoare (15%), Bistrița-Năsăud și Cluj (12%), Alba, Brașov și Covasna (11%).

Pe seama pășunilor, a fânațelor și a plantelor furajere cultivate, pe cuprinsul celor trei provincii se cresc bovinele, care, în Transilvania și Crișana-Maramureș prezintă valori apropiate de media țării (25,5 capete/100 ha teren arabil, pășuni și fânețe), desigur cu diferențieri de la un județ la altul: 35 în Maramureș, 33 în Sălaj și Cluj, 30 în Covasna, 29 în Alba, Brașov, Bihor și Satu Mare, dar coborând până la 21 în Sibiu și 22 în Harghita. Creșterea ovinelor și a caprinelor a constituit întotdeauna o activitate importantă a populației din Transilvania, unde numărul acestora de la 100 ha de teren arabil, pășuni și fânețe depășește simțitor media înregistrată la nivelul României. Astfel, județul Sibiu, cu 128,7 capete/100 ha se situează pe locul al doilea în țară (140,1 capete/100 ha în județul Iași), urmat, în Transilvania, de județele Bistrița-Năsăud (120,8), Brașov (108), Covasna (105,9), Alba (105,2) și Cluj (100,9), în timp ce în Harghita și Hunedoara se înregistrează sub 60 de capete/100 ha, iar în Sălaj 68,1. Spre deosebire de situația menționată, în Crișana-Maramureș și în Banat, numărul ovinelor și a

caprinelor la 100 ha teren arabil, pășuni și fânețe, cu excepția județului Caraș-Severin (89,2) este mult mai redus: în jur de 78 în Bihor și Timiș, 53 în Arad și numai în jur de 42 în Bihor și Satu Mare.

În ansamblu, creșterea porcinelor pe cuprinsul celor trei provincii este condiționată de culturile de cereale, dar și de existență unor complexe prezente în apropierea centrelor urbane mai mari. Urmare a acestor condiționări, se remarcă județul Timiș cu 208,6 capete/100 ha teren arabil (99,4 la nivelul întregii țări), valoare cu care și ocupă locul al doilea în România, după municipiul București (229,8). Urmează, apoi, județele Cluj (186,8), Maramureș (162,5), Brașov (158,3), Mureș (126) etc., în timp ce într-o serie de județe se coboară sub media țării: Alba (89), Satu Mare și Bihor (87), Sibiu (86), în Arad înregistrându-se, în neconcordanță cu factorii de determinare, 70,9 porcine/100 ha arabil, iar în Caraș-Severin numai 68,5.

Sunt prezente, în Transilvania, Banat și Crișana-Maramureș și alte categorii de animale: cabaline, păsări, albine etc. La cabaline, spre exemplu, cele trei provincii dețin aproape 39% din efectivul existent în România (155 800 capete în Transilvania, 66 800 în Banat și 68 200 în Crișana-Maramureș), iar la albine aproape 33% (135 400 familii în Transilvania, 72 900 în Banat și 40 200 în Crișana-Maramureș).

Tot în categoria terenurilor agricole se înscriu suprafețele ocupate cu viță de vie și pomi fructiferi. Cultura viței de vie dispune de condiții relativ favorabile numai pe areale restrânse în cuprinsul celor trei provincii, fapt pentru care ea se înscrie cu ponderi reduse: 0,3% în Transilvania (19 354 ha), 0,4% în Banat (9 159 ha) și 0,5% în Crișana-Maramureș (10 022 ha), față de 1,3% cât reprezintă la nivelul întregii țări. Cu excepția județului Satu Mare (1% din suprafața totală a acestuia), în toate celelalte ponderea coboară treptat: 0,9% în Alba, 0,8% în Sălaj, 0,7% în Bihor și Mureș, 0,6 în Sibiu și Timiș, 0,5 în Arad etc. Până spre valori cu totul ne semnificative sau chiar până la dispariția completă (județul Covasna). Podgoriile și arealele viticole de pe cuprinsul celor trei provincii sunt prezente, în primul rând, la limita Câmpiei de Vest cu Dealurile de Vest, începând aproximativ de la Buziaș și până la Seini, apoi în Câmpia Banatului și în partea vestică a Pod. Târnavelor în sud –vestul Câmpiei Transilvaniei etc. Se cultivă soiurile obișnuite pentru vin, din categoria celor nobile și chiar unele hibride, iar în podgoria Aradului se remarcă cadarca de Miniș și mustoasa de Măderat.

Pomicultura este larg extinsă în cele trei provincii, în primul rând în cultura prunului și a mărului, la care se adaugă părul, cireșul, vișinul, nucul etc., iar în podgoriile de la limita Câmpiei de Vest sunt prezenți, pe areale destul de extinse, piersicul și caisul. Pe ansamblul provinciilor, pomicultura deține 1,1% (108 209 ha) din totalul suprafeței acestora: 0,9% în Transilvania, 1,2% în Banat și 1,5% în Crișana-Maramureș. Frecvența cea mai ridicată, la nivelul județelor, apare în Bistrița-Năsăud (2%), Satu Mare (1,9%), Sălaj (1,8%), Caraș-Severin (1,6%), Bihor și Maramureș (1,4%), iar cea mai redusă în Harghita (0,2%) Covasna și Alba

(0,4%), situație ce este în concordanță cu modul de manifestare al factorilor orografic și climatic.

În peisajul geografic al Transilvaniei, Banatului și Crișanei-Maramureșului un loc aparte revine pădurilor și altor terenuri cu vegetație forestieră, pe ansamblu celor trei provincii această categorie de terenuri înscriindu-se cu (33,2% (3 330 990 ha), față de 28% la nivelul României. Desigur, în raport de sporirea altitudinilor, atât în spațiul de dealuri, cât și în cel montan, frecvența este mai ridicată în Transilvania (35,7%, 2 037 583 ha), urmată de Banat (29,3%&, 731 032 ha) și Crișana-Maramureș (28,8%, 562 375 ha). Firesc, cu excepția județelor Caraș-Severin și Maramureș, frecvențele cele mai ridicate sunt caracteristice pentru județele din Transilvania, care cuprind o mare parte din arcul carpatic înconjurător: Covasna (45,1%), Hunedoara (44,2%), Bistrița-Năsăud (38,4%), Brașov (37,2%), Sibiu (37,1%), Alba (36,2%), Harghita (35%) și Mureș (32,2%). Se adaugă cu gradul de cel mai ridicat de împădurire, județele Caraș-Severin (48,1%) și Maramureș (45,9%), primul cuprinzând în întregime Munții Banatului, o parte din Poiana Ruscă și din vestul grupei Retezat-Godeanu, iar al doilea munții Oaș, Gutâi, Maramureș și parțial Țibleș și Rodna. De altfel, pe teritoriul unor comune din județul Caraș-Severin apar situații în care ponderea fondului forestier depășește 80%: Rusca Montană (92,5%), Ocna de Fier (86,6%), Văliug (86,4%), Topleț și Berzasca (81,4%)(, la acestea adăugându-se și orașul Anina (85,5%), în aceeași condiție situându-se, de asemenea, comunele Băiuț (87,7%) din Maramureș, Moneasa (84,5%) din Arad și Ibănești (82,8%) din Mureș. Numeroase alte comune sau chiar orașe (Baia Mare cu 79,8%, Cisnădie cu 64,4%, Predeal cu 68,7% Săcele cu 61,1%, Brașov cu 60,1% depășesc frecvența de 60% fond forestier.

Județele din nord-vestul Transilvaniei și cele cu teritoriu în Câmpia de Vest (dar și în dealurile Vestice și în spațiul montan al Carpaților Occidentali) se înscriu cu ponderi mai reduse față de media țării: Sălaj (27,8%), Cluj (25,4%), Arad (27,4%), Bihor (25,8), Satu Mare (17,7%) și Timiș (12,5%).

Suprafețele ocupate cu ape și bălți dețin numai 1,3% (3,7 în România) pe ansamblul celor trei provincii (1,1% în Transilvania, 1,5% în Banat și 2,2% în Crișana-Maramureș), frecvența acestora sporind, așa cum este firesc, dinspre regiunile montane spre cele de câmpie: 0,6% în Harghita, 0,8% în Hunedoara, 0,9% în Covasna, Mureș și Maramureș până la 1,8% în Bihor, Arad și Timiș și 3,3% în Satu Mare. Privitor la categoria altor terenuri, care este de 6,6% din totalul suprafeței celor trei provincii, față de 6,2% la nivelul întregii țări, frecvențele cele mai ridicate apar în județele Alba (10,6%) și Cluj (9,7%), determinate de stâncăriile din regiunea montană și de terenurile ocupate cu vetrele de localități, căi de comunicație etc., iar cele mai reduse în Harghita (3,1%) și Covasna (3,7%).